

UNIVERZITA KARLOVA
Evangelická teologická fakulta

Život v dětském domově z pohledu dětí umístěných do ústavní péče

Bakalářská práce

LENKA MAUROVÁ, DiS.

Katedra: Sociální a pastorační práce

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Pěnkava, Ph.D.

Studijní program: Sociální a pastorační práce (B0923P240004)

Studijní obor: Sociální a pastorační práce, PSP9 (0923RP240004)

Rok předložení práce: 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem „Život v dětském domově z pohledu dětí umístěných do ústavní péče“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne

Lenka Maurová, DiS.

Anotace

Cílem této bakalářské práce je přiblížit chod jednoho dětského domova v České republice a představit vybrané děti, které v něm žijí.

Představuji zde formy náhradní výchovy, orgán sociálně-právní ochrany dětí a bližší charakteristiku vybraného dětského domova. Na základě ilustračních příběhů dětí z dětského domova jsou zde demonstrovány příčiny odebírání dětí z biologické rodiny, jejich adaptace v dětském domově, kontakty s rodinou, zkušenosti dětí s náhradní rodinnou péčí a spolupráce vychovatelů s dětmi.

Pro svoji práci jsem zvolila kvalitativní výzkum, techniku individuálního rozhovoru pomocí polostrukturovaného dotazování, jehož účelem je zjištění, jak děti v dětském domově vnímají své vychovatele.

Přínosem mé práce jsou dle mého názoru přímé názory a zkušenosti dětí z dětského domova a zkušenosti z praxe vychovatele v dětském domově.

Klíčová slova:

děti, dětský domov, vychovatel, OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí), náhradní rodinná péče

Abstract

The primary objective of this bachelor thesis is to provide an examination of the operational framework of a children's home within the context of the Czech Republic, along with offering insights into the lives of selected resident children.

The thesis presents various forms of substitute education, the functioning of OSPOD (the authority for social and legal protection of children) and a closer description of the chosen children's home.

Grounded in illustrative narratives drawn from the experiences of children within the institution, this thesis explores the underlying rationales for children's removal from their biological families, their adjustment processes within the institutional context, familial interactions, experiences of children with substitute family care, and the collaborative dynamics between educators in the children home and children.

Qualitative research methodology was employed for this study, employing the technique of individual interviews characterized by semi-structured questioning to discern the perceptions of children residing in the orphanage regarding their educators.

The salient contribution of this work lies in its utilization of direct opinions and experiential insights both from the children residing in the children's home and the educators in the institution themselves.

Keywords:

children, children's home, educator, OSPOD (the authority for social and legal protection of children), substitute family care

Poděkování

Velice děkuji panu PhDr. Pavlu Pěnkavovi, PhD. za odborné vedení, ochotu, vstřícný přístup, praktické připomínky, rady a čas věnovaný této bakalářské práci.

Velké poděkování patří i mé rodině za trpělivost, vstřícnost, ohleduplnost a podporu při mém studiu.

Nemohu opomenout děti z dětského domova, které se mnou při mém psaní perfektně spolupracovaly, bez čehož by moje práce nemohla vzniknout. I jim patří mé poděkování.

Obsah

Úvod.....	7
1 Formy náhradní výchovy	8
1.1 Náhradní rodinná péče	9
1.1.1 Pěstounská péče.....	10
1.1.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu	11
1.1.3 Osvojení	12
1.1.4 Poručenství	13
1.1.5 Svěření do péče jiné osoby (tzv. svěření)	14
1.2 Ústavní (institucionální) péče o dítě.....	15
1.2.1 Dětské centrum, kojenecký ústav, dětský domov pro děti do tří let	16
1.2.2 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP).....	17
1.2.3 Diagnostický ústav	18
1.2.4 Dětský domov	19
1.2.5 Dětský domov se školou	20
1.2.6 Výchovný ústav	21
2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)	22
2.1 Obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností.....	23
2.2 Pracovníci Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)	25
2.2.1 Případová konference	27
3 Traumata u dětí	28
3.1 Traumata dětí v rodinách.....	28
3.2 Traumata dětí v ústavní výchově	29
4 Charakteristika dětského domova	31
4.1 Chod rodinné skupiny a činnosti vychovatele.....	32
4.2 Pohled ženy, který vyrůstala v dětském domově	34
4.3 Je ústavní výchova domovem?.....	36
4.4 Stěhování a přesuny dětí	37
5 Ilustrační příběhy vybraných dětí z dětského domova.....	38
5.1 EDITA	39
5.2 TONDA a MELICHAR	42
5.3 ADÉLA	45
5.4 VINCENT a HYNEK.....	47
5.5 EMA, MÍŠA, SIMONA	50
6 Rozhovor s vybranými dětmi.....	53
7 Vyhodnocení rozhovorů.....	55
8 Závěr	57

Úvod

K tématu bakalářské práce mě přivedlo mé zaměstnání. Pracuji na pozici vychovatelky v dětském domově a po celou dobu své práce stále narážím na to, že o dětech a práci v dětských domovech se ví mezi laickou veřejností velmi málo. Informací není o dětských domovech mnoho nebo bývají většinou zkreslené. Stále se setkávám s lidmi, kteří jsou překvapeni, že děti v dětských domovech mají rodiče, kteří je navštěvují a berou si je na pobyty domů. Setkávám se i s nepochopením, jak je možné, že děti, které mohou být u rodičů o prázdninách, tam nemohou být stále. V mojí práci bych chtěla zmínit důvody toho, proč dítě není se svou biologickou rodinou.

Cílem práce je přiblížit chod jednoho dětského domova v České republice a představit vybrané děti, které v něm žijí.

V bakalářské práci jsou popsány formy náhradní výchovy, doplněné zkušenostmi dětí, které se s danou formou setkaly. Dále jsou zde popsány kompetence sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí, charakteristika konkrétního dětského domova a činnosti vychovatele.

Na základě ilustračních příběhů jsou zde demonstrovány příčiny odebrání dítěte z biologické rodiny, jejich adaptace v dětském domově, kontakty s rodinou a zkušenosti dětí s náhradní rodinnou péčí. Podíváme se na to, jaký mají děti vztah s rodiči, vychovateli a se sociálními pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Svoji práci jsem více zaměřila na pohled na dětský domov dle zkušeností dětí. Každý jednotlivec přináší do rodinné skupiny své osobní zkušenosti, svoji personalitu, své návyky a zvyklosti. Zvolila jsem formu kvalitativního výzkumu a techniku individuálního rozhovoru pomocí polostrukturovaného dotazování. Předmětem rozhovorů bylo zjištění, jak děti v dětském domově vnímají s nimi spolupracující vychovatele, jaké mají vzpomínky a pocity na příchod do dětského domova, která osoba z pomáhajících profesí i mimo ně je podporovala.

Ráda bych, aby moje práce byla přínosem pro ty, kteří nemají přímou zkušenost s dětským domovem, dětmi zde žijícími, a chtějí se o tomto tématu dozvědět více.

1 Formy náhradní výchovy

V první kapitole se seznámíme s formami náhradní rodinné výchovy. A to z důvodu, že před příchodem do dětského domova, ale také při odchodu z dětského domova se většina dětí týká některá z forem náhradní výchovy.

Náhradní výchova má dvě podoby a to jsou: náhradní rodinná péče a ústavní péče.

Jak uvádí Nožířová (2012), uzavření manželství může pomoci v záležitostech například dědictví, určení otcovství, vyživovací povinnosti apod. Žádost o náhradní rodinnou péči není manželstvím podmíněna. Zažádat si může i tzv. samožadatel, žena i muž. Mohou to být lidé žijící bez partnera nebo nesezdané páry. Ale u nesezdaných párů lze dítě svěřit pouze jednomu z partnerů.¹

Je skvělé, že lze svěřit dítě i pouze jednomu z partnerů. Začíná se poukazovat na to, že poté druhý partner nemá žádná práva, což přináší komplikace zejména v případě, pokud se s osobou, která má dítě svěřené, něco stane.

¹ NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012. ISBN 978-80-8613191-7. s. 70.

1.1 Náhradní rodinná péče

Mezi legislativu upravující náhradní rodinnou péči patří například: Zákon o rodině č. 210/1998 Sb. a Občanský zákoník 89/2012 Sb. §928 - 970.^{2,3}

Náhradní rodinná péče má pět forem a vždy by měla mít přednost před ústavní výchovou. To je ideál, který si pro děti přejeme, ale jak moc je reálný, můžeme jen těžko odhadovat. Když se člověk pohybuje v praxi, je znát nedostatek pěstounů. Ale i naopak dostatek rodičů, kterým nevadí mít dítě v ústavním zařízení, avšak hodně jim vadí, když má jít jejich dítě do náhradní rodinné péče. To se najednou v podstatě z nezájmu těchto rodičů či prarodičů stávají velice aktivní lidé, kteří si začnou brát dítě na vycházky, pobyty, kupují sladkosti. Zkrátka si dítě získávají na svou stranu. Poté netrvá dlouho a dítě přestane chtít k rodině nabízející náhradní rodinnou péči. Někdy se stane, že si nakonec biologická rodina na základě takového impulzu vezme dítě zpět do své péče. Naopak smutné je, když tento zájem časem opět utichne. A dítě zůstává v dětském domově.

Následně si představíme, co do náhradní rodinné péče patří. Vše se pokusím doplnit svou zkušeností z praxe.

² <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-210> (1. 11. 2023 v 11:20 hodin)

³ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89> (24. 3. 2024 v 21:05 hodin)

1.1.1 Pěstounská péče

Pěstounská péče je právně zakotvena v Zákoně o rodině č. 210/1998 Sb.⁴

Jak uvádí Bubleová (2014), je zde vyjmuta původní podmínka, že do pěstounské péče mohou být umístěny děti, u nichž není zajištěna výchova rodičů z dlouhodobých příčin. Do pěstounské péče jsou tudíž svěřovány i děti, u kterých není výchova rodičů možná i jen krátkodobě. Po tuto dobu je podporován kontakt s biologickou rodinou, neškodí-li to zájmům dítěte nebo nestanovili soud jinak.⁵

V lepším případě je dítě v pěstounské péči příbuzných nebo známých osob, ale může to být i osoba pro dítě neznámá. Zastupování dítěte je možné jen v běžných záležitostech, ale například k vyřízení cestovního dokladu je nutné žádat zákonného zástupce nebo soud.⁶

Pěstounská péče zní ideálně jako zajištění dětí do osmnácti let věku dítěte. Píši to z toho důvodu, že jsem se v osobním životě setkala s mladíkem, který v sedmnácti letech začínal shánět své bydlení a řešil ukončení školní docházky. Bylo to z důvodu, že vyrůstal v pěstounské rodině, kde mu bylo řečeno, že dosažením osmnácti let má z této domácnosti odejít. Tenkrát mi to přišlo hodně kruté. Nyní, když pracuji v dětském domově, tak vím, že existuje možnost, aby dítě, které už nemůže být v pěstounské rodině, bylo přijato do dětského domova, kde může pokračovat ve studiu až do dvaceti šesti let. Tuto možnost mají všechny děti, které v domově žijí. Mohou pak samostatně bydlet ve startovacím bytě.

V dále uvedených ilustračních příbězích dětí je také vidět, že ne vždy je pěstounská péče ideální. Některé uvedené děti právě z pěstounské péče přišly.

Naopak jsou zde děti, které se povedlo umístit do pěstounské péče. Věříme, že vše bude jen dobré.

⁴ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-210> (23. 3. 2024 v 9:00 hodin)

⁵ BUBLEOVÁ, Věduna; FRANTÍKOVÁ, Jana; VYSKOČIL, Filip; VÁVROVÁ, Alena; POKORNÁ, Pavla. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014. ISBN 978-80-87455-19-7. s. 9.

⁶ BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ, Lucie; VÁVROVÁ, Alena; FRANTÍKOVÁ, Jana; *Základní informace o náhradní rodinné péči*; Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011; ISBN 978-80-87455-01-2. s. 50.

1.1.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Svěřit dítě do této péče může soud na podnět orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Poté je soud povinen jednou za tři měsíce prověřovat, zda důvody pro tuto péči trvají. Účelem pěstounské péče na přechodnou dobu je udělit ohroženým dětem okamžitou pomoc co nejrychlejším umístěním do náhradní rodiny. Je dána dočasnost péče o dítě, maximálně ale jeden rok. Doba se prodlužuje, jen pokud jsou v průběhu té doby svěřeni stejným pěstounům sourozenci už svěřeného dítěte. Z tohoto důvodu je zde kladen větší důraz na výběr pěstounů. Je to záležitost spíše krizová, než si rodiče dítěte zajistí podmínky tak, aby si mohli převzít dítě do své péče. Nebo než se najde vhodná náhradní rodina.⁷

S touto formou náhradní rodinné péče mají zkušenost z uvedených dětí Edita, Tonda i Melichar. Všem se narodili mladší sourozenci, kteří byli odebráni matkám hned v porodnici a dány do pěstounské péče na přechodnou dobu. S prozatímními náhradními rodiči a svými sourozenci jsou v kontaktu přes předem domluvené video hovory. Pro jednu z mladších sester Edity se bohužel náhradní rodina nenašla, nyní jsou jí dva roky a je zatím v dětském domově pro předškolní děti. Edita doufá, že pokud se pro sestru rodina nenajde, bude ve třech letech přeražena do stejného dětského domova, aby byly alespoň spolu.

⁷ BUBLEOVÁ, Věduna; FRANTÍKOVÁ, Jana; VYSKOČIL, Filip; VÁVROVÁ, Alena; POKORNÁ, Pavla. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014. ISBN 978-80-87455-19-7. s. 10.

1.1.3 Osvojení

Právní předpisy obsahují slovo „osvojení“, dříve se užíval pojem „adopce“.

Upraveno Občanským zákonem č. 89/2012 Sb. s platností od 1. 1. 2014. Posuzováním žadatelů a zprostředkováváním se zaobírá Zákon o sociálně-právní ochraně dětí 359/1999 Sb. novelizovaný od 1. 1. 2013. Osvojení se dělí na osvojení nezletilého a zletilého.

Osvojiteli mohou být manželé i jednotlivci, kteří tím přijímají dítě za vlastní a mají stejná práva a povinnosti jako biologický rodič. Všechna práva a povinnosti biologické rodiny k dítěti zanikají, do matriky jsou zapsáni osvojitelé. Osvojit lze dítě:

- a) se souhlasem rodičů dítěte (matka může dát souhlas nejdříve šest týdnů po narození dítěte);
- b) bez souhlasu rodičů dítěte (například pokud rodič nemá zjevně zájem o dítě nebo byl zbaven rodičovské zodpovědnosti);
- c) se souhlasem dítěte (je-li dítě starší dvanáct let s výjimkou, pokud dítě není způsobilé posoudit důsledky).⁸

Dětské domovy se stále plní dětmi z biologických rodin, tudíž se možná nemůžeme divit, že zde jsou děti i z rodin adoptivních. V našem dětském domově je dívka, která byla osvojena krátce po jejím narození, přišla v šestnácti letech. Se slovy: „To víte, reklamovat mě nejde, nesplnila jsem očekávání“. Sice je s adoptivními rodiči stále v kontaktu, je zde vidět, že tak snadno se přetnout vazby nedají, ale doma už dívku nechtějí.

Také je možnost mezinárodního osvojení. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí sídlící v Brně, eviduje žadatele o osvojení z ciziny. Lze to u dětí, u kterých není možné zprostředkovat osvojení nebo pěstounskou péči v České republice. Také u dítěte, u kterého nelze předpokládat převzetí do péče příbuzné nebo dítěti blízké osoby.⁹

⁸ BUBLEOVÁ, Věduna; VÁVROVÁ, Alena; VYSKOČIL, Filip; POKORNÁ, Pavla. *Základní informace o osvojení (adopci)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014. ISBN 978-80-87455-18-0. s. 6-11.

⁹ <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece> (13. 2. 2024 v 15:11 hodin)

1.1.4 Poručenství

Soud jmenuje dítěti poručníka, pokud rodiče byli zbaveni rodičovských práv nebo zemřeli. Poručník nemá vyživovací povinnost, ale jinak má povinnosti a práva jako rodič. S tím rozdílem, že poručník pravidelně podává zprávy o dítěti a jeho vývoji soudu a předkládá doklady ze spravování jeho jmění.¹⁰

Poručník nemusí o dítě osobně pečovat, pokud o dítě pečuje, má nárok na stejné hmotné zabezpečení jako pěstoun. Poručník je zároveň zákonným zástupcem dítěte.¹¹

Každé dítě z dětského domova si nese svůj více či méně nelehký příběh. Osobně pro mě byl smutný příběh jednoho hochy, kterému otec umřel a matka je nedohledatelná narkomanka. Mladíkovi se středně těžkou mentální retardací byla poručníkem teta, která měla v pěstounské péči jeho mladšího bratra. V tomto případě dětský domov fungoval jako prostředí, které se stará a vše zajišťuje, ale pod přísným dohledem tety poručníka a jejími instrukcemi. S blížícími se osmnáctými narozeninami sháněla teta chráněné bydlení či jinou alternativu, kde by mohl mladík být. Jelikož nic nesehnala, vzala si ho tedy k sobě, ale do poslední chvíle, dokud to šlo, ho nechala v dětském domově. Nyní mladík jezdí do internátní školy.

¹⁰ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89> (22. 9. 2023 v 13:28 hodin)

¹¹ BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ; Lucie; VÁVROVÁ, Alena; FRANTÍKOVÁ, Jana; *Základní informace o náhradní rodinné péči*; Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011; ISBN 978-80-87455-01-2. s. 54.

1.1.5 Svěření do péče jiné osoby (tzv. svěření)

Poslední formou náhradní rodinné péče je svěření do péče jiné osoby tzv. svěření.

Což znamená, že soudem je jmenován dítěti opatrovník, pokud je to v zájmu dítěte, například pokud rodič nechrání dostatečně zájmy dítěte. Pokud o dítě nemůže pečovat rodič ani poručník dojde k svěření dítěte do péče jiné osoby, což ale není totéž jako pěstounská péče. Tato osoba může po rodičích požadovat výživné na dítě.¹²

Rodičům zůstává odpovědnost a vyživovací povinnost. Výživné jsou rodiče povinni platit pečující osobě. Tato osoba je dítěti známá, blízká či příbuzná a určuje ji soud. Pečující osoba je oprávněná dítě zastupovat jen v záležitostech, které určil soud.¹³

¹² <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89> (22. 9. 2023 v 16:55 hodin)

¹³ <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece> (13. 2. 2024 v 20:16 hodin)

1.2 Ústavní (institucionální) péče o dítě

I když se v práci zaměřím na jeden konkrétní dětský domov v České republice, tak ústavní péče nejsou zdaleka jen dětské domovy. V této kapitole se na ústavní formu péče o děti zaměříme a blíže si ji představíme.

Je to forma péče o děti nařízená soudem. Může být nařízená ústavní nebo ochranná výchova. Ústavní výchova je pro děti, o které se rodina není schopná či ochotná postarat, nebo pro děti s výchovnými problémy, u kterých jiné formy pomoci selhaly. Maximální délka pobytu v ústavu je tři roky, poté může být soudem prodloužena.

Ochranná výchova se nařizuje mladistvým od patnácti let, kteří se dopustili trestného činu. Mimořádně může být nařízena dítěti od dvanácti let. Jedná se o alternativu odnětí svobody. Nejdéle trvá do osmnácti let věku jedince, výjimečně je možnost prodloužení do devatenácti let.¹⁴

Jak se následně u konkrétních zařízeních dozvíme, existují různá zařízení pro děti v ústavní výchově, spadající pod tři různá ministerstva ČR. Jedná se o: kojenecké ústavy; dětské domovy pro děti do 3 let; dětská centra; zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc; diagnostické ústavy; dětské domovy; dětské domovy se školou; výchovné ústavy.¹⁵

V České republice je stále pro hodně dětí ústavní výchova hodně dlouhým dočasným řešením, nebo dokonce i řešením konečným.¹⁶

Pro mnohé děti trvá ústavní výchova do dospělosti. V dětském domově jsou děti, které by ani do náhradní rodinné péče jít nechtěly. A to z důvodu, že mají neustálý kontakt se svou rodinou, na kterou jsou fixovány. Některé děti se v dětském domově trápí, protože chtějí být se svými rodiči. Jsou ale také děti, které jsou zde spokojené. Když jsem v dětském domově začala pracovat, zeptala jsem se jednou starších dětí, jaké to bylo, když byly odebrány z rodiny. Že to muselo být vlastně hrozné. Reakce mě překvapila, protože vůbec nechápaly, proč se na to ptám. Odpověděly mi, že je to v pohodě, protože jsou stejně každou chvíli doma a zde je o ně postaráno. Takový internát s plným servisem. Ale je zde řeč o dětském domově, starších dětech a neplatí to u každého dítěte.

¹⁴ <https://mylaw.cz/clanek/ustavni-pece-v-cr-700> (3. 11. 2023 v 19:55 hodin)

¹⁵ <https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite> (12. 11. 2023 v 14:55 hodin)

¹⁶ BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ, Lucie; VÁVROVÁ, Alena; FRANTÍKOVÁ, Jana; *Základní informace o náhradní rodinné péči*; Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011; ISBN 978-80-87455-01-2. s. 37.

1.2.1 Dětské centrum, kojenecký ústav, dětský domov pro děti do tří let

Tyto zařízení spadají pod Ministerstvo zdravotnictví ČR.

V České republice je 26 dětských domovů pro děti do tří let.¹⁷

Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let nahrazují dětská centra. Pobyt zde by měl být, pokud možno, co nejkratší. Účelem zařízení je určení diagnózy a odhadu vývoje. Snahou je umístění dítěte do rodinné péče.

Důvody přijetí mohou být:

- a) zdravotní potíže dítěte, které neumožňují péči v rodině;
- b) zdravotně-sociální (zdravotní problémy rodičů, nebo závislost rodičů, či duševní poruchy; podezření na týrání nebo zneužívání; děti odložené rodiči);
- c) sociální (rodiče ve výkonu trestu; dítě před umístěním do náhradní rodinné péče; rozpad rodiny).

Může zde být i žena během těhotenství, která je vzhledem k nepříznivé životní situaci ohrožena na zdraví.

Ekonomická situace rodiny nemůže být důvodem odebrání dítěte.¹⁸

V dětském domově máme chlapce, který k nám přišel z dětského centra. Bohužel se umístění do náhradní rodinné péče zatím nepodařilo. S nikým z rodiny není v kontaktu. Tento chlapec vyhledává kontakt s každou dospělou osobou, a to s kýmkoli, i s cizími lidmi, které potká. Hodně rád se chodí pomazlit, ale tento kontakt trvá pouze chvilku. Lpí hodně na věcech, které bere i ostatním dětem. Mluví často o mamince, kterou nezná, ale vymýšlí si různé historky o tom, co spolu dělali, nebo říká, že za ním přijde.

Každé dítě by mělo mít své zázemí a rodinu, o to spíš ty nejmenší. Jednou se snad opravdu dočkáme, že takto malé děti nebudou umisťovány do institucionální péče.

¹⁷ <https://mapa.ditearodina.cz/kojenecke-ustavy.html> (dne 6. 2. 2024 v 13:21 hodin)

¹⁸ <https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite> (8. 11. 2023 v 10:15 hodin)

1.2.2 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP)

Takzvaný ZDVOP spadá pod Ministerstvo práce a sociálních věcí. Je určeno pro děti od narození do osmnácti let, které se ocitly bez dostatečné přiměřené péče odpovídající věku. Také je pro děti ohrožené, týrané, zneužívané. Délka pobytu je cca šest měsíců. Maximálně, pokud to vyžaduje zájem dítěte, jeden rok.

Děti zde mohou být umístěny:

- a) soudním rozhodnutím;
- b) žádostí orgánu sociálně-právní ochrany dětí;
- c) na základě žádosti dítěte nebo rodičů.¹⁹

ZDVOP je v pohotovosti nonstop. Pokud je dítě v nouzi, je přivezeno sem. V jakoukoliv denní i noční dobu. Zpravidla jsou děti nejdříve zde, pak jdou zpět domů nebo jsou přiděleny do dětských domovů. To napovídá tomu, že v dětském domově máme často děti přicházející ze ZDVOP. Pro děti to znamená, že přijdou z domova (z rodiny) do ZDVOP, kde jsou většinou půl roku, poté (pokud nejdou zpět domů) jsou přiřazeny do nějakého jiného ústavního zařízení. Tudíž se opět stěhují a zvykají si na nové lidi, nový režim, nové prostředí.

Pokud se nepodaří umístit z těchto dvou výše zmíněných zařízení dítě zpět do rodiny nebo do náhradní rodinné péče, přechází dítě do zařízeních spadajících pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, která jsou následující: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav.

¹⁹ <https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite> (11. 11. 2023 v 17:25 hodin)

1.2.3 Diagnostický ústav

Je obvykle pro děti od tří do osmnácti let. Děti jsou sem umístovány se záměrem celkové diagnostiky. Pobyt je obvykle v délce osm týdnů. Poté jsou děti, které mají nařízenou ústavní výchovu, umístěny do dětských domovů, dětských domovů se školou či výchovných ústavů.²⁰ Děti zde mohou být i na žádost zákonného zástupce. Tým odborníků věnuje velkou pozornost osobnosti a potřebám dítěte, aby se mohlo vrátit zpět do svého rodinného prostředí. Pokud tato možnost není pro dítě vhodná a je nezbytná ústavní výchova, je navrženo umístění do vhodného pobytového zařízení.

Diagnostický ústav se dělí na:

- a) dětský diagnostický ústav – přijímá děti před povinnou školní docházkou a během ní;
- b) diagnostický ústav pro mládež – pro jedince od ukončení povinné školní docházky do osmnácti případně do devatenácti let.²¹

Bohužel do diagnostického ústavu jsou přemístovány i děti z dětského domova. Je to z důvodu, že jejich chování už není v rámci dětského domova zvládnutelné. Tomuto pobytu předchází tudíž výchovné problémy, hlavně stížnosti ze strany školy, těm se přikládá největší váha. Paradoxní bylo, když od nás takto odešel dvanáctiletý chlapec a po dobu jeho pobytu v diagnostickém ústavu neustále při vycházkách chodil za dívkami do dětského domova. Říkal, že samostatných vycházek má zde víc, než měl v dětském domově. Po diagnostice byl ale přeřazen do dětského domova se školou.

²⁰ <https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite> (11. 10. 2023 v 15:54 hodin)

²¹ https://dbuv.msmt.cz/charakteristika_zarizeni.pdf (12. 2. 2024 v 12:35 hodin)

1.2.4 Dětský domov

Dětské domovy jsou pro děti od tří do osmnácti let. Může se stát, že jsou zde i mladší děti, pokud sem přichází se starším sourozencem. Délka pobytu může být prodloužena do dvaceti šesti let věku jedince, pokud dále studuje a připravuje se na budoucí povolání. Dětské domovy jsou pro děti, které mají soudem nařízenou ústavní výchovu a jsou bez závažných poruch chování. Děti chodí do škol v daném městě, mimo dětský domov.²²

Pro některé děti je dětský domov skutečným domovem. Pro některé je to nutné zlo, které respektují, když už nemohou být s rodinou. Některé děti mohou žít u své rodiny, ale přesto jsou raději v dětském domově, protože zde mají zázemí a společnost kolem sebe. Protože v dětském domově dítě není samo, a když už se tak stane, tak jen u starších dětí a jen na chvíli. Společnost a zázemí je zdaněné tím, že děti nemají moc klidu a chybí jim soukromí.

O dětském domově se podrobněji zmiňuji dále, jelikož je hlavním tématem této práce.

²² <https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite>
(30. 10. 2023 v 13:05 hodin)

1.2.5 Dětský domov se školou

Ten je určený pro děti, obvykle od šesti let do ukončení povinné školní docházky, které mají závažné poruchy chování, vyžadují speciální výchovně léčebnou péči nebo nemohou být vzdělávány mimo dětský domov se školou. Chodí do školy, která je součástí zařízení.

Do dětského domova se školou může být umístěno také dítě s uloženou ochrannou výchovou, když se dopustilo ve věku mladším patnácti let protiprávního jednání a není možné zvolit alternativní způsob nápravy.

Do tohoto domova jsou umísťovány i nezletilé matky, které mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochranou výchovu.²³

Specializace v dětských domovech se školou mohou být:

- a) pro výkon ochranné výchovy;
- b) pro děti s extrémními poruchami chování;
- c) pro děti s výchovně léčebným režimem.²⁴

Děti z dětského domova také bývají, po diagnostice v diagnostickém ústavu, přemístěny do dětského domova se školou. Odtud si je rodiče mohou brát na víkendové či prázdninové pobyty. I v dětském domově, kde pracuji, máme chlapce, který nyní navštěvuje etopedickou třídu a není absolutně schopen docházky do běžné základní školy. Vzhledem k tomu, že od druhého stupně etopedická třída není, bude proto v brzké době přemístěn do dětského domova se školou.

²³ <https://poradenství.npi.cz/dětské-domovy-se-školou> (22. 3. 2024 v 18:15 hodin)

²⁴ https://dbuv.msmt.cz/charakteristika_zarizeni.pdf (12. 2. 2024 v 18:05 hodin)

1.2.6 Výchovní ústav

Dle mého názoru je výchovní ústav dětskému domovu nejvíce vzdálen. Zde už jsou děti s tak závažnými poruchami chování, které v dětském domově, s rodinnými skupinami, není možné zvládnout.

Je určen pro děti od patnácti let se závažnými poruchami chování, kterým byla nařízena ústavní či ochranná výchova. Lze zde umístit dítě od dvanácti let, které nemůže být v dětském domově se školou, a to z důvodu velmi závažné poruchy chování. Výchovní ústavy jsou rozdělené pro děti s ústavní výchovou a pro děti s uloženou ochrannou výchovou.²⁵

²⁵ <https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite>
(16. 10. 2023 v 13:40 hodin)

2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)

V druhé kapitole se zaměřím na takzvaný OSPOD. Pro děti v dětském domově je to „sociálka“. OSPOD velkou měrou zasahuje do chodu dětského domova. Na jeho rozhodnutí závisí, zdali mohou děti trávit některé víkendy a prázdniny v rodině, má konečné slovo při vydávání předběžných opatření.

Pro děti je velmi důležité vyrůstat ve stabilním, milujícím prostředí, kde se cítí v bezpečí a je o ně řádně postaráno. Bohužel ne každé dítě má to štěstí, a tak nastupuje důležitý článek, a tím je OSPOD.

Řídí se Zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, který upravuje právní ochranu dětí, zaopatření zletilých i svéprávných osob po skončení pěstounské péče či ústavní výchovy. Zejména jde o: příznivý vývoj; řádnou výchovu; ochranu zájmů dítěte a jeho jmění; působení a obnovení narušených funkcí rodiny; zabezpečení náhradního rodinného prostředí.²⁶

Úkolem OSPOD je chránit nezletilé děti. Cílem sociálně-právní ochrany jsou děti, kterým: rodiče zemřeli; ohrožené násilím; oběti trestných činů; děti, u nichž rodiče neplní rodičovské povinnosti; zneužívají práva rodičovské odpovědnosti; děti svěřené do péče jiné osobě; utíkající pravidelně od rodičů; umístěné v zařízeních pro nepřetržitou péči. Také děti s rizikovým jednáním např. zahálčivým nebo nemravným.²⁷

V České republice jsou orgány sociálněprávní ochrany dětí:

- a) obecní úřady obcí s rozšířenou působností;
- b) obecní a újezdni úřady²⁸;
- c) krajské úřady (v hlavním městě – Magistrát hlavního města Prahy);
- d) Ministerstvo práce a sociálních věcí;
- e) Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí;
- f) úřady práce.²⁹

²⁶ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359> (15. 8. 2023 v 19:13 hodin)

²⁷ MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7. s. 35.

²⁸ „Újezdni úřad je státní správní úřad, který vykonává státní správu určitého vojenského újezdu, a současně je vojenským orgánem, který plní úkoly při zajišťování obrany státu. Podřízen je Ministerstvu obrany a v jeho čele stojí přednosta, kterým je voják z povolání“ – zdroj https://cs.wikipedia.org/wiki/Újezdni_úřad (5. 7. 2023 v 12:54 hodin)

²⁹ <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-sociálně-právní-ochrany> (18. 2. 2024 v 15:28 hodin)

2.1 Obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností

Obecní úřady mají mnoho povinností. Co se týče ochrany dětí, mají povinnost danou Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.

Patří sem například: „vyhledávání ohrožených dětí; působení na rodiče směrem k posílení rodičovské odpovědnosti za děti; projednávání nedostatků ve výchově s rodiči; projednávání nedostatků v chování dětí; prověřování, zda děti nemají vstup do prostředí, v němž by mohlo dojít k jejich ohrožení; poskytování nebo zprostředkování poradenství rodičům a oznamování obcím s rozšířenou působností případů dětí, které jsou pravděpodobně ohrožené“.³⁰

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností mají dle výše zmíněného zákona povinností ještě více: „sledovat nepříznivé vlivy působící na děti; činit opatření k omezování nepříznivých vlivů na děti; pravidelně vyhodnocovat situaci ohroženého dítěte a rodiny; poskytovat pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu (i v případech umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s cílem návratu dětí do rodiny); dávat podněty soudu týkající se výchovy dětí; vykonávat funkci opatrovníka a poručníka dětí; navštěvovat děti v ústavní výchově, sledovat dodržování jejich práv a důvodů pro pobyt v ústavu (v současnosti jsou předepsány čtyři návštěvy u dítěte ročně); poskytovat poradenství osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny; poskytovat pomoc oprávněným osobám při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti; podávat soudu zprávy o dětech, u kterých soud rozhodl o výchovném opatření; poskytovat ve vymezeném rozsahu informace o dětech státnímu zastupitelství, krajskému úřadu a Ministerstvu práce a sociálních věcí i organizacím poskytujícím sociálněprávní ochranu, sociální a zdravotní služby; na žádost poskytovat informace soudu, orgánu sociálního zabezpečení, krajské pobočce Úřadu práce, věznic, intervenčnímu centru, zařízení pro umístění dítěte, obecní policii, orgánům činným v trestním řízení, Probační a mediační službě, Veřejnému ochránci lidských práv“.³¹

Také mají oprávnění udělit dítěti nebo rodičům výchovné opatření, je-li to v zájmu dítěte. Například napomenutí dítěte či pečující osoby; ustanovení dohledu či uložení povinnosti využití odborné poradenské pomoci nebo povinně se účastnit setkání s mediátorem. Dále podávat návrhy soudu k rozhodnutí o omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti; na nařízení,

³⁰ MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7. s. 36.

³¹ MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7. s. 36-37.

prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy; přemístění dítěte do jiného zařízení; svěření dítěte do pěstounské péče; pozastavení výkonu povinnosti a práva péče o dítě u nezletilého rodiče atd.³²

Z tohoto výčtu je zřejmé, že oblast ochrany dětí je velmi široká a jsem přesvědčená i hodně složitá a nesnadná. Rodinám se často zdá výchova jejich dětí a životní styl v pořádku, přesto jim do života zasahuje cizí člověk, který jim vysvětluje, že to pro děti není dobré. Z čehož poté vzniká střet odlišných světů.

³² MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7. s. 37.

2.2 Pracovníci Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)

Se sociálními pracovníky OSPOD se zaměstnanci dětského domova stýkají často. Jde například o pravidelné návštěvy u dětí, sociální pracovník OSPOD je často i prostředníkem mezi rodiči a dětským domovem, také jde o společné dohody o situaci dítěte, společné případové konference atd.

Povinností sociálních pracovníků OSPOD je mj. vyhledávání dětí, které náhradní rodinnou péči potřebují, a osob, které mohou tuto péči poskytnout.

Také přijímají žádosti od lidí, kteří mají zájem náhradní rodinnou péči poskytovat, ať už se jedná o pěstounskou péči nebo osvojení. Žádosti posuzují, získávají podklady, uchovávají rozhodnutí, která jsou v pravomoci krajských úřadů. Žadatelům poskytují poradenství, sledují vývoj dětí i spolupracují s biologickými rodiči dětí, které jsou v náhradní rodinné péči.³³

Pracovníci OSPOD jsou absolventy vyšších odborných nebo vysokých škol. Na jejich kvalifikaci nejsou dány přesné požadavky. Povinné je vstupní vzdělávání, které se řídí usnesením vlády ČR č. 1542 z roku 2005 a má zajistit osvojení základních dovedností a vědomostí potřebných pro výkon státní správy. Ukončeno by mělo být do třech měsíců od doby nástupu na pozici pracovníka OSPOD.³⁴

Odborné způsobilosti jsou ověřovány Institutem pro veřejnou správu formou zkoušky. Pracovník je přijat na dobu neurčitou až po úspěšném složení zkoušky. Povinnost zkoušku vykonávat, podle vyhlášky č. 511/2002 Sb., nemají mj. absolventi bakalářských a magisterských studií.

„Základní znalosti pracovníků OSPOD: platná legislativa týkající se rodiny a sociálně-právní ochrany dětí; systém sociální správy a příslušnou legislativu; systém fungování státní správy a samosprávy v obcích s rozšířenou působností a v obcích s přenesenou působností; systém školských a zdravotnických zařízení pro děti; legislativu týkající se nestátních neziskových organizací; soudní a opatrovnické řízení; trestní řízení týkající se dětí a mládeže; metodiky týkající se činností OSPOD.“³⁵

Děti v dětském domově se o sociálních pracovnících OSPOD vyjadřují většinou kladně, i když někdy i hodně rozporuplně. Ve smyslu vím, kdo to je, myslím, že mi rozumí, vídáme se jednou za tři měsíce. Většina ví, že se na svého pracovníka OSPOD může s problémem kdykoliv

³³ MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7. s. 38.

³⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3. s. 79.

³⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3. s. 80.

obrátit. Bohužel někdo i odpoví, že neví, kdo to je, protože se tito pracovníci často střídají. Například odpověď dále zmiňovaného Melichara: „Jo, tahle je fajn, je moje čtvrtá“. Na rozdíl od Editiny odpovědi, které se pracovnice OSPOD poslední dobou hodně měnily: „Ta, se kterou bych si rozuměla, tady byla jednou, teď mám nějakou náhradní, než mi přidělí stálou, ale stejně bych za ní s problémem nešla“. Chlapec, o kterém se zde dále nezmiňuji, protože je v dětském domově krátkou dobu mi řekl na téma OSPOD, že neví, kdo to je, že má několikátou.

Hynkova zkušenost, který uvedl: „Jméno přesně neznám, kde je vim, u mojí školy. Nešel bych za ní, od té doby, co odešla paní K., tak ne. To radši půjdu s problémem za váma, než za tím OSPODem. I když to třeba tomu OSPODu řeknete nebo to s ním budete řešit, ale radši vždycky za vychovatelem. Tuhle moc nevidám, ale když jsem měl paní K., tak za tou jsem chodil, když jsem měl třeba čas nebo po škole. Povídali jsme si a ukazoval jsem jí žákovskou nebo jsme mluvili, o čem se učíme, ale od té doby, co odešla, tak tam nechodím.“

Zde vidím, jak i odchod sociální pracovnice může dítěti vzít důvěru v pracovníka, který jej zastoupí.

Děti většinou ví, že to je někdo, na koho se mohou obrátit, ale všechny uvedly, že se vidají jednou za tři měsíce, přesně tak často, jak je to předepsáno a povinné. Ale i kdybych počítala, že se pracovník dítěti nezmění, tak jak se dá získat důvěra a navázat vztah, když vidíme někoho jednou za tři měsíce, to je otázka.

2.2.1 Případová konference

Tyto konference bývají například v dětském domově nebo na příslušném úřadě. Většinou se jich účastní ředitel dětského domova nebo vedoucí vychovatel, vychovatel, který má dané dítě tzv. na starost, sociální pracovník dětského domova, sociální pracovník OSPOD, rodiče dítěte či jiná osoba odpovědná za výchovu, zástupce školy, do které dítě dochází. Pokud se jedná o starší dítě, je přizváno také. Cílem je společně dosáhnout nejvhodnějšího řešení pro dítě.

Mohou zde být i například přítomni zástupci jiných školských zařízení, poskytovatel zdravotních služeb, pracovník z oblasti náhradní rodinné péče, Policie ČR, státní zástupce.³⁶

Jak je vidět, je mnoho jedinců a složek, které se případové konference mohou účastnit. Pokud se jedná o dítě umístěné v dětském domově, případová konference se svolává před rozhodnutím, jako jsou návraty dětí domů či prodloužené pobyty v rodině, přemístění do jiného zařízení.

Zda se případové konference bude účastnit vychovatel, rozhoduje vedení dětského domova. K návratu dítěte zpět do rodiny nebo k přemístění do jiného zařízení se vyjadřují všichni zúčastnění. Vychovatel může říct svůj názor, ale ne vždy je na něj brán zřetel, hlavní slovo zde má OSPOD. My za dětský domov bychom někdy i dítě pustili domů, pracovník OSPOD má ale poslední slovo. Také se může stát, že se OSPOD vyjádří pro zrušení ústavní výchovy, pak záleží na tom, jak rozhodne soud. U prodloužených pobytů dítěte u rodičů, potencionálních pěstounů apod. se všichni vyjádří a určí se délka pobytu. Prodloužený pobyt navrhuje dětský domov, ale schválit to musí OSPOD, který poté prodloužené pobyty znovu povoluje.

Ne vždy panuje při případových konferencích shoda názorů.

³⁶ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-401> (11. 11. 2023 v 18:35 hodin)

3 Traumata u dětí

Tato kapitola se věnuje traumátům dětí, které vycházejí z literatury jednoho z našich předních odborníků, jako byl doc. PhDr. Oldřich Matoušek. Dle mých poznatků děti do dětského domova přicházejí s velkým příběhem, který si podle mého názoru ani často neuvědomují nebo nepřipouští. Mají za sebou věci, které se těžko chápou, ať už z pozice dospělého nebo ostatních dětí a vrstevníků, kteří žijí ve své stabilní rodině. V této kapitole se podíváme na to, co si sebou děti v životě nesou a s čím se musí vyrovnávat.

3.1 Traumata dětí v rodinách

Děti v dětských domovech to nemívají lehké a musí se často vypořádat s mnoha věcmi, které se týkají jejich aktuálního života i jejich minulosti. Ale jsou děti, které jsou doma se svými rodiči, a přesto nemají lehký život. Poznat to, je často velmi těžké, neboť navenek působí rodina slušně a harmonicky.

Dle Matouška se děti rodí, na rozdíl od jiných savců, jako tzv. nehotové bytosti, proto jsou dlouho celkově závislé na péči dospělých.³⁷

Velkým zdrojem traumatu je pro dítě týrání a zneužívání. Mohou to být i tělesné tresty. Psychické týrání může dítěti způsobit duševní otřes, jedná se například o vyhrožování dětským domovem nebo „pasťákem“. Nebo jsou dítěti kladeny úkoly, které nemůže splnit, neboť jsou nad jeho síly a možnosti. Dítě může být také izolováno, je mu odmítána podpora, nedostává jídlo, pití apod.

Mezi další traumata patří například: nemoc dítěte či pečující osoby; závislost pečující osoby; psychické onemocnění pečující osoby; požár; autonehoda; bolestivé zákroky spojené se zdravotní péčí; šikana; incest mezi sourozenci; agresivní sourozenec. Traumata mohou způsobovat i lidé, kteří nejsou pečujícími osobami například u sexuálního násilí.³⁸

Souvislost k danému může mít i zanedbávání, které se týká klíčových životních potřeb, jako jsou potrava; bydlení; vzdělávání; psychický, morální a sociální vývoj; ochrana; péče o zdraví.³⁹

³⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3. s. 15.

³⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3. s. 15-17.

³⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3. s. 53.

3.2 Traumata dětí v ústavní výchově

Mnoho dětí z ústavní výchovy si prošlo nějakým z výše uvedených druhů týrání nebo traumatu. Na odlehčení tohoto tématu uvedu příklad. Výše zmíněné výhružky mi připomněly, jak jsme si jednou s velkými dětmi, které už nyní v dětském domově nejsou, povídali. Jedna tehdy sedmnáctiletá dívka řekla: „To já, když jsem byla malá, tak mi máma vyhrožovala, jestli budu zlobit, že mě dá do děcáku.“ Reakce jednoho chlapce byla: „To si se moc nepolepšila, že si tady.“ Její pobyt nebyl z důvodu zlobení, ale závislosti nejen rodičů, ale i prarodičů. Ale tím, že dívka byla už velká a v dětském domově spokojená, byla to vlastně humorná situace, které jsme se zasmáli. Tímto samozřejmě výše zmíněné situace nezlehčuji. Pro zajímavost - v té době si dívka stěžovala na jedinou věc. Tou bylo, že pokaždé, když vyjde do města, jí někdo zastaví a ptá se na babičku. Potřeboval svou dávku drog a ona drogy prodávala. Traumata mohou být různá a v té době to bylo pro tuto dívku trauma.

Jak uvádí Matějček, od pradávna matka nosila dítě v náruči, nejspíše na levé ruce a pravou ruku měla volnou k práci. Dítě se tak cítilo v bezpečí, slyšelo tlukot matčina srdce, bylo blízko zdroje potravy, cítilo teplo matky těla.⁴⁰

Pokud ale dítě nemá v dosahu člověka, na kterého je vázáno, cítí se ohroženě. Hrozba ztráty blízké osoby vyvolá v dítěti úzkost, skutečná ztráta této osoby zármutek a ztráta tohoto obojího s největší pravděpodobností hněv.⁴¹

Je to znát na dětech, které nemají kontakt s rodinou. Jejich chování bývá problémové a často končí v zařízeních s přísnějším režimem. Věřím, že často je jejich chování následkem právě hněvu, smutku, něčeho, co neumí nejspíš ani pojmenovat. Podle mého názoru je to hlavně následek toho, že nemají žádnou „svou“ osobu.

Pokud dítě vyrůstá v jistém a spolehlivém prostředí, učí se ovládat své emoce, s čímž mu dospělí pomáhají. Pochopením pro stav dítěte a uzpůsobením svého chování možnostem dítěte. Pokud to tak není, dítě přechází do obrany, a to i v situacích, kdy mu nic nehrozí, stačí k tomu blízkost dospělé osoby, byť s neutrálním výrazem.⁴²

Ale jak toto naplnit v ústavní výchově? Vychovatelé se zde střídají podle směn, odjíždí domů za svou rodinou. A když jsou v zaměstnání, tak se věnují více dětem najednou.

⁴⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-058-8. s. 10 - 11.

⁴¹ BOWLBY, John; *Vazba, Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*; Praha Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4. s. 186.

⁴² MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3. s. 16.

„Dítě vstupuje do lidského světa – a je pro tento lidský svět základně vybaveno. Je vybaveno pro lidský vztah.“⁴³

Děti v dětském domově jsou často citově deprivované. Jsou zkrátka „nedomazlené“, což se projevuje hlavně tím, že chtějí od vychovatele fyzický kontakt formou objetí. A to i starší děti. U mladších dětí je to evidentní i v situacích, kdy se jdou obejmout prakticky s kýmkoliv. A když se setkají s cizím člověkem v dětském domově, tak hned k němu některé přijdou, komunikují s ním a obejmou ho.

Pokud dítě trpí citovou deprivací, následkem poté může být tzv. syndrom ústavního dítěte. Což je mj. vztahová rozptýlenost bez zaměřené náklonnosti, neschopnost důvěrného vztahu k vrstevníkům i vychovatelům, chudé sociální interakce.⁴⁴

Jak se říká, máma je jen jedna, sama si neumím představit, že mám jinou. I přes všechna dětská traumata a nehezké zážitky dětí, jsem v prostředí dětského domova začala vnímat, jak slovo „máma“ dokáže být silné a má velkou hodnotu. Malé děti, i když matku neviděly od velmi nízkého věku, o ní mluví hezky. A když se najednou matka objeví, běží k ní, obejmou ji a jsou šťastné. Dětem, kterým doma nebyly zajištěny ani základní potřeby, se po mamince stýská a těší se, až za nimi přijde. Některé děti se domů z dětského domova vrací. Jak to nakonec snáší ony samotné, co se v nich může odehrávat, to lze těžko říct. V dětském domově mají k dispozici pořád někoho, minimálně vychovatele a ostatní děti. Stráví zde například tři nebo čtyři roky, v čistém prostředí, s hračkami, dostatkem jídla, pití, oblečení. Co je potřeba, se vždy dítěti zajistí. Většině rodičů se nepodaří, i přes jejich snahu, tohoto standartu dosáhnout. Jejich sociální situace jim to nedovoluje. Což je příklad v ilustračních příbězích uvedené dívky Simony, která se na svou žádost vrátila od matky zpět do dětského domova.

⁴³ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-058-8. s. 11.

⁴⁴ HORT, Vladimír; HRDLÍČKA, Michal; KOCOURKOVÁ, Jana; MALÁ Eva a kol.; *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-472-9. s. 319.

4 Charakteristika dětského domova

V páté kapitole popisují dětský domov s kapacitou padesát šest dětí. Jde o konkrétní dětský domov, ve kterém pracuji. Proto čerpám hlavně ze svých zkušeností. Někdy se setkávám i s kolegy z jiných dětských domovů, takže můžu srovnávat, jak který domov funguje, ale pro tuto práci se podíváme jen na tento jeden konkrétní dětský domov. Každý dětský domov funguje více či méně jinak.

Jánský (2004) říká, že: „Dětské domovy pečují o děti, které nemohou být vychovávány ve své rodině ani v jiné formě náhradní rodinné péče a nemají závažné poruchy chování.“ Děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.

Primárním důvodem pro umístění dítěte do dětského domova jsou: zanedbávaná školní docházka, sociální důvody, ale často to jsou i důvody osobnostní a výchovné.⁴⁵

Dětský domov, o kterém píší, má sedm rodinných skupin. Jsou dětské domovy, které mají kapacitu dvojnásobnou, ale i poloviční. V tomto domově byla zrušena jídelna, zdravotník, švadlena... Má tu být model skutečně rodinný, vše obstarává vychovatel.

Šest rodinných skupin je vždy rozděleno tak, aby byly společně děti různého věku a pohlaví. Nedělí se na skupinu mladších a starších, dívek nebo chlapců. Kapacita jedné skupiny je až osm dětí. Děti navštěvují různé školy mimo areál dětského domova. Rodinná skupina je v areálu bývalé nebo aktuální mateřské školy. Náleží k ní i zahrada. Pokud zde sídlí i mateřská škola, je zahrada oddělena.

V sedmé rodinné skupině bydlí samostatně bez vychovatelů děti již dospělé, různého pohlaví, stále studující. Jsou zde na vlastní odpovědnost. Mají podepsanou dohodu o dobrovolném pobytu. Sedmá skupina je v bytě panelového domu, v jiné části města, než jsou ostatní rodinné skupiny.

⁴⁵ JÁNSKÝ, Pavel; *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*; Univerzita Hradec Králové: Gaudeamus, 2004; ISBN 80-7041-114-7. s. 94.

4.1 Chod rodinné skupiny a činnosti vychovatele

V jedné skupině se střídá pět vychovatelů. Dva noční – asistenti pedagoga a tři denní tzv. kmenoví vychovatelé. Vychovatelé mají děti rozdělené (dvě až tři děti jsou tzv. jednoho vychovatele). Ten získává informace ve školách, chodí na třídní schůzky, stará se o ošacení a obuv, vede dokumentaci, navštěvuje s nimi odborné lékaře, pokud je potřeba napsat zprávu o daném dítěti, tak ji píše „jeho“ vychovatel.

Činnosti vychovatele obnáší vše k fungování rodinné skupiny, což je v podstatě vše jako v klasické domácnosti. Mimo obstarávání dětí, to jsou i nákupy potravin, drogerie a všeho ostatního, co k chodu domácnosti patří. Vychovatelé mají na měsíc obnos peněz, se kterým musí vyjít a za který ručí. Znamená to pro ně i velké hospodaření a vymýšlení nákupů, aby „se vyšlo“. Veškeré doklady se skenují a ukládají, na přelomu měsíce se vyúčtovávají. K administrativě patří také vytváření týdenních plánů, jídelníčků, záznamy podávání léků, zprávy ze služeb aj. Dále se „teta/strejda“ s dětmi učí, pomáhá s domácími úkoly, kontroluje školní pomůcky, sešity, žákovské knížky, školní batohy, ve kterých se někdy nacházejí skutečné „poklady“. S dětmi chodí také ven na procházky, průlezky, věnuje se s nimi sportovním aktivitám (bazén, kola, kolečkové brusle...). Vychovatel s dětmi společně vyrábí různé výrobky, zdobí skupinu, kreslí nebo i peče, či se věnuje domácím činnostem. Děti mají služby. Po večeři má každý svou určenou část rodinné skupiny uklidit, v kuchyni a jídelně otřít povrchy, zamést a vytřít podlahu. Noční tety/strejdové malé děti uspávají, čtou jim pohádky, rodinnou skupinu douklidí, umyjí nádobí, vyperou prádlo, suché prádlo vyžehlí. Když je potřeba, oblečení opraví, zašijí apod.

Mezi vychovateli v rodinné skupině musí panovat souhra, tolerance a respekt ke svým kolegům. Rodinnou skupinu si zařizují, zútlňují, nakupují různé doplňky. Domlouvají se také, jak se nechají vymalovat zdi nebo vybírají vzor nové podlahy, po rekonstrukci či malování společně rodinnou skupinu uklízí. K tomu je nutná souhra nebo alespoň tolerance k tomu, že každý jsme jiný a máme jiný vkus. Aby se nestávalo, že jeden něco vyzdobí a přijde druhý a předělá to. A to vše je jen běžný chod.

Některé nově příchozí děti, jakéhokoliv věku, nemají základní hygienické návyky. Pokud se k tomu řeší nově příchozí dítě, je nutno vyřídit vše potřebné, jako je jízdné, kontaktovat školu, přihlásit obědy ve školní jídelně, nakoupit ošacení a obuv. A to v jedno odpoledne s ostatními dětmi a standardním chodem rodinné skupiny. Na zajištění všeho potřebného bývá odpoledne

hodně náročné. Pokud je dítě nemocné, je na vychovateli starost i o toto dítě, plus podávání léků.

Můj názor je, že nejraději má dítě pocit, když jsem tu jen s ním a pro něj. I zlobivější dítě je pak jak vyměněné. Ale to jsou moc výjimečné situace, jako například cesta k lékaři.

K této práci je také důležité, aby vychovatel, ať si myslí cokoli, vycházel s rodiči dítěte. Slušné jednání a snaha o vzájemnou dohodu, i když to není vždy jednoduché, je základem. Také je důležité přihlížet k dokumentaci dítěte. Vychovatel by měl vědět, o jaké dítě pečuje, jaký má intelekt, jaké jsou důvody ústavní výchovy a čím si dítě prošlo, aby mohl zvolit správný způsob jednání s konkrétním dítětem.

Dříve než je dítě umístěno do ústavní výchovy, je sledováno i s rodinou pracovníky OSPOD. Ti se snaží rodině pomáhat a nabízet jí různé formy pomoci. Pokud ale rodiče nezajistí školní docházku dítěte, což bývá z důvodu, že pro ně samotné není vzdělání prioritou nebo jsou nedisciplinovaní, je to vážný důvod k odebrání dítěte.

Některé děti si poté nejprve zvykají i na pravidelné vstávání a docházení do školy. Tím si většinou následně vylepší školní prospěch. Moc tomu nepomáhají rodiče, kteří dávají dítěti plané sliby, že se vrátí zpět domů. Plané jsou z toho důvodu, že kroky pro nápravu mnohdy nepodnikají, žádost o zrušení ústavní výchovy si nedávají. Ale dítě jim věří a upíná se na tuto variantu. Často jsou to právě děti, které vyvíjejí velkou iniciativu ke kontaktu s rodiči, kteří se dětem přestanou ozývat nebo se jim ozývají nárazově.

4.2 Pohled ženy, který vyrůstala v dětském domově

I přesto, že jde o jiný dětský domov, tak mě v knize od Škoviery (2007) zaujal rozhovor s vysokoškolačkou, která vyrůstala v dětském domově. Nejprve uvádí, že nejtěžší pro ni byly dvě věci. Příchod, kdy se najednou ocitla mezi cizími lidmi a nevěděla ani vlastně proč. Dále odchod tety ředitelky, kdy k tomu uvádí, že není v pořádku, že zmizí vybudovaná jistota a důležitý člověk je vyměněn za jiného. „Není to úředník nebo řidič, ale anděl strážný.“⁴⁶

Tak to bohužel je. Dětem se mění lidé, kteří o ně pečují, a to z různých důvodů, buď například z vlastní vůle, že odejdou do jiného zaměstnání nebo jsou přeřazeni do jiné rodinné skupiny. Starší děti říkají, že jsou zvyklé. Ale poté se pro ně vychovatelé stávají někým, kdo dnes tu je a zítra být nemusí a vazby si raději nedělají.

Dětské domovy byly předělány na domovy rodinného typu. V některých byla zrušena jídelna, prádelna, švadlena, zdravotník. Nyní to a mnoho dalšího zastupuje vychovatel. V dětských domovech, kde není centrální jídelna, se vychovatel stará o finance, nakupování, přípravu jídel a vaření, což má být model klasické domácnosti. K tomu ale patří následná zodpovědnost za finance a administrativa s doklady.

Výše uvedená slečna k tomu uvedla: „Teď je ve skupině mnohem více shonu a napětí. Každý den se skoro všechno točí kolem nákupů a vaření. Jak se vychovatelka může věnovat druhákovi, který má ve škole co dohánět, a přitom škrábat brambory k večeři?“ Velké děti pomáhají, ale mívají odpolední aktivity nebo tréninky. Dále uvádí, že když si dítě chce popovídat nebo pomoci se školou, má vychovatelka „důležitější“ povinnosti. „Vychovatel měl v tom starém systému víc času na děti než teď – pochopitelně pokud chtěl. Dnes ho ale nemá, a to i kdyby to chtěl sebevíc.“ Na otázku, zda bude jednou také vychovatelkou, uvedená slečna odpověděla: „V jaké roli může vystupovat pětadvacetiletá vychovatelka, má-li ve skupině osmnáctileté „děti“? Zažila jsem to, bylo to směšné. Vůbec mě neláká dělat to, co dnes vychovatelky v dětských domovech dělají. Na většinu z toho nepotřebují žádnou vysokou školu. A na to, k čemu ji potřebují, nemají čas.“⁴⁷

Pro mě, která to vnímá z pozice vychovatele, je to zajímavé a oči otevírající. Jak je uvedeno v charakteristice dětského domova, jeden vychovatel a až osm dětí různého věku a pohlaví.

⁴⁶ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5. s. 102.

⁴⁷ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5. s. 102-103.

Když jsem četla starším dětem tento rozhovor z knihy, na jednu stranu jsme se tím i pobavili, udělala jsem jim radost se sdílením své práce, ale s textem souhlasily.

Škoviera (2007) popisuje funkci vychovatele jako velmi složitou v kolísavém pásmu. Od „utírání nudit“ po terapeutické a spirituální dialogy, řeší s dětmi obtížné volby a dilemata, má být dítěti náhradou rodičů i širší rodiny. „Požadavky na osobnostní kvality vychovatele jsou natolik vysoké, že vytvářejí až nereálný model ideálního člověka se samými pozitivními vlastnostmi.“⁴⁸

Dále Škoviera (2007) uvádí šest skupin a oblastí očekávání:

- 1) Kvalitní vychovatel upřednostňuje tvořivé činnosti před mechanickým výkonem úkolů.
- 2) Vedení zařízení očekává flexibilní plnění požadavků a vzornost ve skupině.
- 3) Zřizovatel požaduje vysokoškolsky kvalifikované vychovatele.
- 4) Děti chtějí vychovatele, který zaujme, je oporou, neohrožuje jejich pohodlí svými nároky. Děti školního věku a starší nechtějí, aby byl jejich „náhradním“ rodičem.
- 5) Výchovná činnost je zejména o udržování pořádku a čistoty, pro ostatní personál jsou děti a vychovatelé jen „nedostatečné využití pracovní síly“.
- 6) Rodiče přijmou skutečnost, že je dítě v zařízení náhradní výchovy, jejich postoj je od apatického až po ochránářský či koalice rodič, dítě. Někdy i rodič, který své dítě nezvládá, radí vychovateli, co má dělat.⁴⁹

S tím jsem se několikrát setkala. Rodiče nepůjdou se svým dítětem k lékaři, protože od toho je vychovatel, ale klidně mu řeknou, že by s ním měl jít.

Pro mě je tato práce velice obohacující. Naučila mě trpělivosti, pokoře, poznání, jak moc odlišné životní styly mohou lidé mít. Také mě naučila jednat s velmi různými lidmi, neodsuzovat nikoho. Poznala jsem, že i matka, které vyrůstají děti v dětském domově, je svým způsobem milující matka. Než někoho začneme odsuzovat, je dobré ho lépe poznat. Protože třeba zjistíme, že právě tito rodiče také vyrůstali v ústavní výchově a vlastně jim nepřijde nic divného, že tak vyrůstá i jejich dítě.

Na mém zaměstnání jsou velice zajímavé životní příběhy dětí a jejich rodin. Hezké je vidět postupné zlepšování a rozvoj dětí.

⁴⁸ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5. s. 103.

⁴⁹ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5. s. 104.

4.3 Je ústavní výchova domovem?

V dnešní době mají dětské domovy co nejméně napodobit rodinu, rodinný život a vše co k tomu náleží. V této kapitole se pokusíme dozvědět, zda je možné toho dosáhnout nebo zda už to takto opravdu je.

I přesto, že dnes už dětskému domovu asi nikdo neřekne „ústav“, tak Matouškův (1995) popis ústavu je tomu přeci jen podobný.

V ústavu je dohled nad tím, kdo, s kým a v podstatě i kde může být v kontaktu, je zde vnitřní řád, kladné i záporné postihy za určité chování dětí. Je zde posloupnost pozic a vstup je víceméně kontrolovaný.⁵⁰

Část z toho bývá i v rodinách. Rodiče přeci chtějí vědět, kde je jejich dítě, s kým se stýká, cizí lidi si také domů nebereme a za dobré chování i děti z rodin dostávají pochvalu a za špatné případně nějaký postih. Velký rozdíl vidím v tom, že v rodinách je výrazně méně pečujících osob.

Pro příklad, jak jednou řekl Tonda, o kterém je psán jeden z ilustračních příběhů: „Pokud je tu místnost, které se říká vychovatelna, na nástěnce jsou napsané služby a jídelníček s týdenním plánem, tak to není domov.“ Toto vnímání mě zarazilo, ale není to pravda? Jsou sice domácnosti, kde děti mají dané úkoly typu „Pepa ve středu vynáší koše a Jarda vyklízí myčku“ a podobně. Ale v dětském domově je řád a jsou nařízení, o které se vychovatel při diskusích s dětmi může opřít. I téměř dospělé děti se ptají „co bude k svačině“. Děti ví, že kolem půl sedmé je večere, a pak plní děti služby, což znamená úklid rodinné skupiny. Většinou to stejně noční teta doladí, ale děti se tím vedou k péči o domácnost, ve které žijí. A i tak se jim to musí neustále připomínat. Když se jim například nechce uklízet si vyžehlené oblečení, tak ho hodí do špinavého prádla a přijde noční teta a vše vypere a vyžehlí znovu. Děti zde ví, že co neudělají ony, tak musí dodělat vychovatel, protože je jeho povinnost, aby vše bylo hotové a v pořádku. Je mnoho věcí, které jako rodiče nestihnáme, a i tak se vše zvládne, v podstatě to až tak nevadí. Ale jako vychovatel musíte, protože děti i kolegové si na Vás mohou stěžovat a zodpovídáte se za své chyby nadřízeným osobám.

⁵⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 978-80-85850-08-7. s. 21.

4.4 Stěhování a přesuny dětí

„Aby mohlo dítě v klidu vyrůst, aby si osvojilo, co si osvojit má, potřebuje uzavřené stálé prostředí, chráněné před vnějším chaotickým světem, dům nebo byt.“⁵¹

Dále uvádí Matoušek (1995), pro dítě je stresující už jen pouhé stěhování s vlastní rodinou.⁵²

Jak se později v ilustračních příbězích lze dočíst, u dětí v ústavní výchově je stěhování, jak mezi rodinou či pěstouny a ústavním zařízením, v podstatě běžné. Ať už jde o zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a poté zpět do rodiny nebo následně do dětského domova. Tak z dětského domova pro předškolní děti do dětského domova. Ale to také nemusí být konečné, některé děti putují do jiného dětského domova, do jiného výchovného zařízení, náhradní rodinné péče nebo ke své biologické rodině. Stává se, že jsou děti ve stejném dětském domově, ale stěhují se na jinou rodinnou skupinu.

Jak zmiňuje Matějček (1995), dítě se rodí vybaveno umožněním styku s lidmi a vázaností ke „svým“ lidem.⁵³

Na dětech z dětského domova je to hodně vidět. Příkladem jsou dále zmiňované některé děti, které přišly do našeho dětského domova z jiného zařízení, aby k nim měli rodiče blíž. Dokud byly děti v jiném městě, tak za nimi rodina nejezdila, což byla doba i několika málo let. Po obnovení kontaktu dítěte s rodinou, jsou některé děti nejraději s rodiči, i když v horších sociálních podmínkách.

⁵¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 978-80-85850-08-7. s. 20.

⁵² MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 978-80-85850-08-7. s. 20.

⁵³ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-058-8. s. 102.

5 Ilustrační příběhy vybraných dětí z dětského domova

Praxi, důležitost i nestabilitu náhradní rodinné péče si následně ukážeme i v části „Ilustrační příběhy“. Zdrojem těchto příběhů je můj častý kontakt s dětmi, získávání dat formou rozhovorů doplněných výpisem anamnestických dat ze spisů.

Množství informací se může lišit, je to způsobeno délkou pobytu, věkem dítěte i tím, odkud k nám přišlo.

Z důvodu zachování anonymity jsou jména dětí změněna.

„Dítě ke svému vývoji potřebuje stálé, láskyplné, vřelé a bezpečné prostředí, ve kterém ho bude někdo dospělý milovat, stimulovat ho a spojovat s ním svou budoucnost. Jen takové dítě je schopné v dospělosti zvládat požadavky okolí, odpovědně se chovat a předávat pozitivní vztahy a poselství další generaci.“⁵⁴

⁵⁴ SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015. ISBN 978-80-7395-955-5. s. 6.

5.1 EDITA

Narozena v roce 2008.

Žákyně 9. ročníku ZŠ.

Do dětského domova přišla v roce 2019 z pěstounské péče a ZDVOP (zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc).

Matka narozena v roce 1987.

Otec narozen v roce 1983.

Rodinná anamnéza

Edita vyrůstala v pěstounské péči své tety, po jejím úmrtí byla dívka svěřena do péče matce. Bydlely s matkou u strýce, který byl velmi agresivní. O dva měsíce později byla dívka přijata do ZDVOP. Po půl roce byla přeřazena do dětského domova, kde je dosud. Původně uvedený záměr matky údajně byl, že Edita bude ve ZDVOP, než si matka zařídí bydlení. Ta ale přestala komunikovat a s OSPOD přerušila veškerou spolupráci. Matka přebývala v nočním klubu, kde i pracovala. Otec z počátku uvedl, že má o Editu zájem, ale nemá přijatelné podmínky, aby mohl mít dívku u sebe. Dále už nebyl v kontaktu s nikým.

Přestože rodičům bylo doručeno předvolání k jednání, matka i otec se bez omluvy nedostavili. Jednání se uskutečnilo v jejich nepřítomnosti. To byla pro soud vypovídající skutečnost, zájem a přístup rodičů k záležitosti považoval za nezodpovědný. Nezbylo než nařídit ústavní výchovu. Jelikož oba rodiče měli příjem, i přes dluhy z minulosti, soud ustanovil rodičům výživné. Každému z rodičů byla vyměřena částka 1500,- Kč měsíčně.

Při zjišťování, zda by bylo možné, aby Edita byla u jiné příbuzné osoby, se nikdo vhodný nenašel. Prarodiče ze strany otce jsou prý hodně staří. Rodiče matky nepřichází v úvahu, jelikož v dětství údajně matku i jejího bratra týrali.

Otec Edity je nyní zaměstnán. Po dobu Editina pobytu v dětském domově se otcovi narodily další dvě děti. Starší je umístěno v dětském domově pro předškolní děti. Mladší je v pěstounské péči na přechodnou dobu. O Editu zájem nejeví.

Matka je narkomanka, žíví se prostitucí. Nemá stabilní výchovné prostředí, bydlení ani zaměstnání. S OSPOD nekomunikuje, nezvedá telefony, tají místo svého momentálního pobytu. Dívka je s matkou v kontaktu telefonickým nebo přes sociální sítě. Občas dívku matka navštíví.

Edita je v registru krajského úřadu jako dítě vhodné pro svěření do pěstounské péče. Jednou to vypadalo, že pěstounská péče vyjde, Edita s ní souhlasila, ale nakonec vyšuměla v zapomnění.

Osobní anamnéza

Edita se po příchodu do dětského domova adaptovala dobře, říkala, že je šťastná, že má svoji postel. Dodnes je ráda, že zde je. Uvedla ale, že nebyl nikdo, kdo by jí s přechodem do dětského domova pomohl. „Že sem půjdu, mi řekla sociálka, ale bavila jsem se s holčinama ve ZDVOP, když jsem odcházela, ale nijak mi to nepomáhalo, to ne.“

Edita je ukázkový příklad toho, že dětský domov je pro ni domovem. Špatně snáší výměny vychovatelů, spolubydlících dětí i své pracovnice OSPOD. Ty se jí bohužel v poslední době hodně střídají. Sama říká: „Jak si s ní mám na povel povídat a svěřovat se, když jsem jí v životě neviděla. Poslední dvě slíbily, že přijdou a už jsem je neviděla, rovnou přišla jiná“.

Po třech letech se jednalo o prodloužení ústavní výchovy. Opět se matka ani otec nedostavili. Soud rozhodl, že se ústavní výchova prodlužuje na další tři roky, za což je Edita ráda.

V dětském domově: otec se neozývá vůbec. Jedno období se ozývala otcova setra. I přes větší vzdálenost si chtěla brát Editu na víkendy a prázdniny. Jeden prázdninový pobyt byl už domluven. Zájem utichl, teta uvedla, že svých problémů má dost, domluvený pobyt zrušila. Informaci o zrušeném pobytu Editě musela sdělit vychovatelka domova. Edita je přes sociální síť v kontaktu se svou nejstarší nevlastní sestrou ze strany otce, která je v pěstounské péči. Ze strany otce má další dvě sestry, které byly také otci odebrány. S matkou je po celou dobu pobytu osobní kontakt sporadický. Poslední dobou se s ní Edita nechce stýkat vůbec, dokud nepodstoupí detoxikační léčbu. To matka sice dříve slibovala a říkala, že už je objednaná. Svůj slib ale nesplnila. Nyní se opět odstěhovala z města, Edita neví kam, matka to tají. Jsou pouze v telefonickém kontaktu. Matka se snaží kontaktovat dívku i několikrát denně, ona však často telefon nezvedá. Prý s ní matka řeší své problémy víc, než aby se zajímala o ni.

Edita je v dětském domově spokojena, má vybrané střední školy, kam by chtěla nastoupit po základní škole. Velmi ji baví malování, chodí do základní umělecké školy.

Edita je v dětském domově čtyři roky. Je zde ráda, jiné zázemí nemá, k nikomu na pobyty nechodí. Má ráda stabilní prostředí, se stejnými lidmi, těžko snáší, když se jí mění lidé, které se o ní starají nebo děti, které přicházejí či odcházejí, což k tomuto typu bydlení bohužel patří. Je slušná a umí být milá, ale je také dost osobitá, nebojí se říct dost razantně co chce/nechce. Když se naučí tyto projevy korigovat, tak se jí to bude v životě hodit. Zatím ví, že jí to přináší spíš problémy.

I přes pobyt v dětském domově má velkou šanci na kvalitní život. Což podle mě, bude hodně záležet na tom, koho v životě potká a jak moc bude schopná připustit si někoho důvěrněji k tělu.

Jako téměř jediná má kamarádky mimo dětský domov (hlavně spolužačky), se kterými je v kontaktu a často s nimi chodí ven nebo do kina. Doufám, že odchodem ze základní školy se tyto vazby neutnou, a naopak jí přátelé budou přibývat.

5.2 TONDA a MELICHAR

Tonda

Narozen v roce 2006.

Student 2. ročníku Odborné školy výroby a služeb, obor kuchařské práce.

Do dětského domova přišel v roce 2021 z pěstounské péče.

Matka narozena v roce 1982.

Otec narozen v roce 1976.

Melichar

Narozen v roce 2009.

Žák 8. ročníku ZŠ.

Do dětského domova přišel v roce 2022 z pěstounské péče.

Rodiče totožní.

Rodinná anamnéza

15. 11. 2019 byli kluci přijati do dětského diagnostického ústavu na základě předběžného opatření. Důvodem byly především sociální důvody – ztráta bydlení a nemožnost zákonných zástupců se o chlapce postarat. Byli v péči matky a nevlastního otce, kteří ohrožovali jejich tělesný, psychický i sociální vývoj. Nedostatečnou péčí, nekvalitním stravováním a zanedbáním lékařských prohlídek matka přímo ohrožovala zdraví dětí. Po uvěznění nevlastního otce za násilnosti a několik znásilnění, nebyla matka schopna platit nájem a zajistit potřeby dětí. Dle zprávy matka neměla na situaci realistický náhled, tudíž neviděla důvod ke změně svého výchovného přístupu.

Z dětského diagnostického ústavu šli oba bratři do pěstounské péče babičky ze strany otce, do údajně dobrého prostředí, kde je pevný řád, který Tonda potřebuje. Avšak tato volba se ukázala jako absolutně nevhodná. Tonda začal upozorňovat na špatné podmínky: hluk, špínu, zápach od cigaret a koček, neměl postel, spal na zemi, pěstounka (babička) nespolupracovala s lékaři praktickými ani odbornými.

Poté, co babička (pěstounka) obdržela finanční dar na zařízení pokojů pro chlapce, sociální pracovnice přestala do domácnosti pouštět. V bytě se nic nezměnilo. Babička nerespektovala doprovázející organizace ani OSPOD. Nezajišťovala lékařskou péči, brýle, na kterých je vzhledem k očním vadám Melichar závislý, mu zajistila až po značném nátlaku. I přes

nabízenou pomoc nepomohla klukům s distanční výukou v době covidové pandemie. Nezajistila jim potřebné vybavení, tím byl také zamezen styk se spolužáky. Pro učivo v papírové formě si docházeli do školy. Jediné, co pěstounka údajně zajistila, byla pravidla na chození ven.

Říjen/2021 – Tonda byl na vlastní žádost přemístěn do dětského domova. Ale i pěstounka uvedla, že ho nezvládá. Melichara si chtěla ponechat v péči z důvodu, že je hodný. Melichar zatím zůstal u babičky s tím, že si odchod do dětského domova musí ještě promyslet. Přišel do dětského domova o sedm měsíců později.

Otec o syny zájem nemá, má svoji jinou rodinu a dvě děti, s nimiž žije. S Tondou jde občas na ryby.

Matka během pobytu chlapců v dětském domově porodila dceru, která jí byla už v porodnici odebrána a předána do pěstounské péče. S pěstouny je Tonda s Melicharem v kontaktu přes video hovory. Matka po dobu těhotenství bydlela v ubytovně, poté v azylovém domě a s Tondou byla v kontaktu. Chlapci tento kontakt nedělal moc dobře, trápil se matčiny problémy, kterými chlapce velmi zatěžovala. Nyní je matka bez domova, neznámo kde. Ze strany matky mají kluci ještě dva mladší sourozence, oba v pěstounské péči.

Občas se chlapcům ozve druhá babička s dědou (rodiče matky) a jejich druhá dcera. Někdy si je vezmou na vycházku a finančně je podpoří.

Výživné: matka – 600,- Kč na Tonda a 500,- Kč na Melichara; otec – 1400,- Kč na Tonda a 1200,- Kč na Melichara.

Osobní anamnézy

Tonda: Pro bezproblémové fungování potřebuje jasná pravidla. Na pokyny reaguje, ale je nutné je dobře formulovat a vysvětlit, aby nedocházelo k výmluvám. Je nutná častá korekce chování a opakování úkolů, některá pravidla nechápe nebo spíš nechce chápat. Je vulgární, jeho chování bývá zvláštní, až nelogické. Náklonnost ženského pohlaví se snaží získat nevhodnými sexistickými poznámkami a připomínkami. Neuvědomuje si, kam až může svým chováním zajít. S dospělými se snaží být vždy za dobře, pochybení v chování uzná, často je ale provázené mnoha výmluvami, sváděním na ostatní nebo na nevědomost. Jeho vystupování vůči dětem je povýšenecké s náznaky pohrdání některými jedinci. Dává na obdiv své schopnosti a zkušenosti, sám sebe chválí, většinou se ukáže, že to je jen představa. Neúspěch si nepřipouští. Nepřítomnost vychovatele využívá k zviditelnění se a převzetí dominantní role většinou vymyšlenými historkami nebo vtipy. Je potřeba klidný, trpělivý, ale i důsledný přístup.

Pokud se Tondy někdo zeptá „proč je v dětském domově“ – „rodiče se o mě tak přetahovali, každý mě chtěl mít u sebe, tak jsem šel radši do děcáku“.

Melichar: pomalejší adaptace, vyhledává spíše klidnější členy skupiny. Problém bývá s jeho vychloubáním a nadřazováním se nad ostatní. Má rád ve všem jasno, jasná pravidla, co ano, co ne. Je zvědavý, nebojí se na nic zeptat, na všechno má odpověď a nejlépe musí mít poslední slovo. Je přecitlivělý na hluk. Vše, co se mu nelíbí od ostatních, nazývá provokací, reaguje podrážděně. Neumí nahlížet na své chyby, důvody svého neúspěchu hledá jinde. Když si uvědomí svou chybu, velmi se na sebe zlobí. Na výchovné omezení reaguje výmluvami a vztekáním se. Negativní zpětnou vazbu přijímá těžko, je hádavý, vzteká se, má tendence s dospělými diskutovat a nadhodnocovat své kvality. V době nepřímého dohledu se ne vždy vyhne provokativnímu jednání vůči ostatním dětem – především jde o vychloubání. Ve skupině si počíná dost neobratně, má potřebu usilovat o dominantní postavení, prosazuje se velkou výřečností, komentováním a častým rozčilováním. Rád prosazuje své názory a těžko přijímá názory druhých.

Melichar při příchodu do dětského domova – 13 let, 26 kg, 146 cm. Nyní si aplikuje růstový hormon. Diagnostikována: generalizovaná úzkostná porucha, malý vzrůst, těžká slabozrakost. Při příchodu hodně zapáchal on i jeho oblečení a obuv, míchanina cigaretového kouře a kočičince. Hned byl poslán do sprchy, čemuž se divil, protože byl zvyklý, že se může mýt jen jednou v týdně, v neděli. V jídlu se zdál z počátku vybíravý, ukázalo se, že většinu jídel spíš nezná. Začal jíst i dojídat. Bylo patrné značné zanedbání v základních návycích - neschopnost přijímat potravu, udržovat pořádek kolem sebe, dodržovat hygienická pravidla. Na běžné životní situace reagoval nepřiměřeně. Dodnes se mu musí kontrolovat školní batoh, zda tam nemá starou svačinu a v jakém stavu má školní potřeby.

Při nástupu do dětského domova, kam byl přivezen ze školy, měl velmi těžký školní batoh. Uvnitř jsem našla v každé kapse velice staré plesnivé svačiny, od plísně byly i učebnice a sešity. Vše velmi zapáchalo kouřem, kočičincem, zatuchlinou a plísní. Veškeré věci mu byly zajištěny nové.

Tonda i Melichar se adaptovali se dobře, jsou rádi, že v dětském domově jsou. Přesto, že do dětského domova přišli každý zvlášť a v jinou dobu, oba uvedli, že tento přechod zvládali díky podpoře sebe navzájem.

5.3 ADÉLA

Narozena v roce 2010.

Žákyně 6. ročníku ZŠ praktické.

Do dětského domova byla přemístěna v roce 2020 z jiného dětského domova.

Matka narozena v roce 1980.

Otec narozen v roce 1985.

Rodinná anamnéza

Ústavní výchova byla nařízena z důvodu, že rodiče neměli zajištěny podmínky pro to, aby mohli zajišťovat péči o nezletilé děti, dodnes nemají stálé bydlení ani příjem. Jsou odkázáni na pomoc rodiny a příležitostných nelegálních výdělcích.

Adéla přišla do dětského domova s jedním starším a jedním mladším bratrem z jiného dětského domova. Přemístění bylo z důvodu, aby děti byly s rodiči ve stejném městě. Do původního dětského domova rodiče za dětmi nejezdili.

Nejprve byli sourozenci umístěni do stejné rodinné skupiny. Jejich jednání bylo ale velmi konfliktní, agresivní a vulgární. Pro jednoho vychovatele bylo prakticky nemožné zvládnout tyto děti plus ještě další tři až čtyři jiné, bylo nutné sourozence rozdělit do jiných rodinných skupin.

Nakonec se mladší bratr nechal na vlastní žádost přemístit zpět do původního dětského domova. A to i přes upozornění, že nebude tak často vídat sourozence a rodiče. Nevadilo mu to, o kontakt s rodiči příliš nestojí. Zato starší bratr a Adéla o tento kontakt stojí velmi. Jsou na rodiče, hlavně na matku, velice fixováni. Po odchodu mladšího bratra a přemístěním staršího bratra do dětského diagnostického ústavu a následně do dětského domova se školou v jiném městě Adéla hodně trpěla. Podala si žádost o přemístění k mladšímu bratrovi zpět do původního dětského domova. Chtěla být alespoň někomu z rodiny blíž, nebylo jí vyhověno. OSPOD a vedení dětského domova umožnili prodloužený pobyt u rodičů s jedinou podmínkou docházky do školy. Bohužel ani tuto podmínku nezvládli a Adéla se vrátila po dvou měsících zpět do dětského domova. Nechodila do školy a matka ji buď neomlouvala ve škole vůbec, nebo pod záminkami smyšlených nemocí.

Nemožnost vrátit se na stálo k rodičům, přiměla Adélu k útekům za rodinou. Začala utíkat z dětského domova za matkou, která ji schovávala a na noc přivedla zpět do domova. I přes hlášení útěků Policii ČR se situace neměnila. Podobně rodiče zaměstnávali Policii ČR i se starším synem, kterého nevraceli do dětského domova se školou z víkendových pobytů a schovávali ho na ubytovně, kde v té době bydleli. Následně byly Aděliny útěky důvodem k přemístění do dětského diagnostického ústavu. Po tomto pobytu byla přemístěna do dětského domova se školou.

Výživné nebylo určeno. Není z čeho vyměřovat.

Osobní anamnéza

Zdá se, že se Adéla neadaptuje nikdy. Touží být u matky, ani každodenní telefonáty rodičů nemohou nahradit osobní kontakt.

Z pohledu sociální pracovnice OSPOD se nemá cenu v tomto případě snažit. Rodiče se nezmění a při Adělině fixaci na matku a její vzor není v podstatě možné, jakkoliv situaci změnit a výchovně na Adélu působit.

5.4 VINCENT a HYNEK

Vincent

Narozen v roce 2007.

Žák 9. ročníku ZŠ.

Do dětského domova přišel v roce 2019 na žádost matky.

Matka narozena v roce 1975.

Otec narozen v roce 1948, zemřel v roce 2021.

Hynek

Narozen v roce 2010.

Žák 7. ročníku ZŠ.

Do dětského domova přišel v roce 2019 na žádost matky.

Rodiče totožní.

Rodinná anamnéza

Vincent byl s Hynkem a dvěma staršími sestrami v jiném dětském domově. Poté si je matka vzala do své péče. Měla v té době v péči dvě mladší děti. Mají ještě další starší zletilé sourozence, jejich přesný počet nám není znám. Matka, Hynek ani Vincent o nich nemluví. Školní docházka byla zanedbávána, děti matku absolutně nerespektovaly, vulgárně jí nadávaly. Na žádost matky byli z důvodu nezvladatelnosti Vincent, Hynek a jejich starší sestra umístěni opět do dětského domova. Jedna ze starších sester zůstala v péči matky. Dva nejmladší sourozence si matka nechala dále v péči, se slovy, že ty ještě zvládne. Zařízení, kam mají být děti umístěny, nechala matka na rozhodnutí soudu. Podala k soudu návrh, aby její tři děti byly předány do péče zařízení, neboť zjistila, že na ně nestačí. Děti ji vůbec nerespektovaly, hlavně Vincent jí velice vulgárně nadával. I přes poskytovanou pomoc si matka z relativně velkého počtu dětí vybírala, které by dala do „ústavu“ a které by si nechala. OSPOD i podle názoru soudu projevoval značnou snahu o nápomoc matce i dětem zvládat situaci po návratu dětí z ústavní výchovy zpět do rodiny. Situace však opět sklouzla k chování, které se vyskytovalo u matky i dětí v době před prvotním nařízením ústavní výchovy.

Starší sestra, která s chlapci přišla do dětského domova, byla nakonec přemístěna do dětského domova se školou a po ukončení základního vzdělání, se souhlasem OSPOD jí byl za určitých

podmínek (pravidelná docházka do školy, dobrý školní prospěch, respektování pravidel matky, bez trestné činnosti a bez užívání návykových látek) umožněn pobyt u matky. Zatím hodnoceno kladně i ze strany školy. I přesto, že podle našich informací podmínky nesplnila, přestala chodit do školy, u matky nebydlí. Dívka za necelý rok dosáhne plnoletosti. Matka je s ní spokojena, prý pomáhá jí s mladšími dcerami.

OSPOD u matky provádí četná sociální šetření. Jelikož u Vincenta a jeho bratra OSPOD spatřuje chování jako velmi náročné na regulaci, zůstávají v dětském domově. Matce byla dána šance, nejmladším dcerám nebyla nařízena ústavní výchova z důvodu, že pokud bude mít matka na starost méně dětí, je možnost prokázání schopností pečujícího rodiče ve vztahu k přípravě a docházce dcer do školy. Dcerám je ustanoven dohled a opatrovník, který situaci podrobně a soustavně monitoruje a je matce nápomocen.

Dlouhodobá přítomnost všech dětí v domácnosti se jeví jako problematická. Hlavně k faktu, že všechny děti je nutno výrazně nutit do školní docházky a přípravě do školy.

Matka byla vedena jako uchazeč o zaměstnání na ÚP, ale byla sankčně vyřazena z důvodu maření spolupráce s úřadem.

Příjem matky tvoří – sirotčí důchody na dvě děti a vdovský důchod.

Platí si sociální a zdravotní pojištění (kde má ale dluh), platí obědy v mateřské a základní škole, náklady na bydlení 13 000,- Kč.

Osobní anamnézy

Vincent: Vincent má problém s respektováním autority, ženy neuznává vůbec. Pokud je v nepohodě, je protivný a útočný i vůči dalším dětem. Momentálně je stále v dětském domově, ale jeho chování se stává neúnosným. Škola na něj podala trestní oznámení za vyhrožování s nožem a vulgární nadávky směrem k učitelům. Momentálně do dětského diagnostického ústavu v místě bydliště nemůže, protože zde má bratra.

Hynek: Z důvodu nezvladatelného chování ve škole a k tomu související zprávy ze školy, je aktuálně Hynek v dětském diagnostickém ústavu. Tam rozhodnou, zda se vrátí zpět do dětského domova nebo bude přeřazen do jiného zařízení.

Chlapci jsou nejraději na pobytu u matky, kde mají velkou volnost, do náhradní rodinné péče by jít nechtěli. Rádi by se vrátili k matce, která po úmrtí otce má o chlapce zájem, opakovaně si podává žádost k soudu o zrušení ústavní výchovy. Z důvodu, že by matka nebyla schopna

chlapce zvládnout, soud žádosti zamítá. Oba chlapci by byli nejraději u matky, dětský domov ale berou také pozitivně.

5.5 EMA, MÍŠA, SIMONA

Ema

Narozena v roce 2016.

Žákyně 1. ročníku ZŠ.

Do dětského domova byla přemístěna v roce 2021 ze ZDVOP a jiného dětského domova.

Matka narozena v roce 1996.

Otec v rodném listě neuveden.

Míša

Narozena v roce 2015.

Žákyně 2. ročníku ZŠ.

Do dětského domova byla přemístěna v roce 2021 ze ZDVOP a jiného dětského domova.

Matka narozena v roce 1996.

Otec narozen v roce 1981.

Simona

Narozena v roce 2014.

Žákyně 3. ročníku ZŠ.

Do dětského domova byla přemístěna v roce 2021 ze ZDVOP a jiného dětského domova.

Matka narozena v roce 1996.

Otec v rodném listě neuveden.

Rodinná anamnéza

V roce 2017, když bylo nejmladší Emě 10 měsíců, byly dívky poprvé v Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP). Matka se neustále stěhovala, neměla dostatečné zázemí, dostatek financí, u dětí byla zanedbána péče. Ze ZDVOP byly dívky zpět svěřeny do péče matky. Jelikož se matky situace nezměnila, za necelý rok byly děti opět přijaty ve ZDVOP, odkud poté byly přeraženy do dětského domova pro předškolní děti.

Jelikož nejstarší z dívek měla již nastoupit do 1. třídy ZŠ, z důvodu nerozdělení sester a nezpřetrhání sourozeneckých vazeb byly přemístěny všechny do dětského domova v místě

bydliště jejich matky. Matka je v původním dětském domově, kde byly dívky tři roky, nenavštívila, jen za celou dobu dvakrát telefonovala. Ze širší rodiny nikdo děti nekontaktoval. Po třech letech, kdy byly přijaty do dětského domova, to nejprve vypadalo, že bude kontakt s rodinou v pořádku, matka projevovala o dívky zájem. Po těchto dívkách se matce narodily ještě další dvě děti, které v té době měla ve své péči (aktuálně dceru narozenou v roce 2020 má matka u sebe, syn narozený v roce 2018 je v péči matčina otce).

Matka z počátku projevovala o dívky intenzivní zájem, který ale postupně ochabl. Z počátku měla v plánu si dívky vyzvedávat v mateřské škole a školní družině s tím, že s nimi bude trávit odpoledne, což ale nikdy nezrealizovala. Ani možnosti, jakkoliv dlouhých vycházek či návštěv matka nevyužívala. Z počátku byl velký zájem o telefonický kontakt ze strany nejstarší dívky Simony, který trval zhruba rok, ale postupem doby dívka snahu vzdala. Matka jí jen slibovala, že přijde, dívky ji marně vyhlížely, dovolat se také matce nedalo. Dokonce na poslední vánoční pobyt už ani k matce Ema a Simona nechtěly jít. Matka s pracovníci OSPOD neustále mluvila o tom, že by si děti vzala do své péče. Bohužel veškeré kontakty byly spíše nátlakem dětí nebo nabídkou pobytů ze strany OSPOD či dětského domova. Pokud se iniciativa nechala na matce, neozvala se, ani když měla jedna z dcer svátek či narozeniny. Do jisté míry by se dalo pochybovat o tom, zda je matkou uváděný záměr a přání převzít děti do své péče skutečný. Dvě dívky nemají v rodném listě zapsaného otce a třetí dívka otce zapsaného má, ale ten je dlouhodobě ve výkonu trestu.

Dívky jsou evidovány jako vhodné do náhradní rodinné péče.

Děvčata z původního dětského domova přešla společně z důvodu, že jsou na sebe fixovaná. Ukázalo se, že to tak docela není. Přestože bydlela původně Simona v jiné rodinné skupině než Míša s Emou, tak větší zájem o sebe neprojevovaly. První rok Míša a Ema navštěvovaly stejnou třídu v mateřské škole. Po celou dobu zde měla každá své kamarády a sebe si nevšímalý. Z těchto sester se vymykala Míša, která by ráda šla kamkoliv, jen nechce být v dětském domově. Při svojí touze si na sestry ani nevzpomněla. Když se od ní Ema stěhovala na rodinnou skupinu k Simoně, byla ráda. O posledním vánočním pobytu u matky, který byl rozdělen na dvě části, tak na druhé období už šla k matce jen Míša, ostatní děvčata už k matce nechtěla. Míša byla ráda, že tam jde sama, ale chodila tam s tím, že matce pomáhá s malou sestrou a uklízí.

V původní dětském domově byla vychovatelka, která chtěla Míšu do pěstounské péče. Což nevyšlo z důvodu, že se dívky nebudou rozdělovat.

Když přišla možnost umístění a rozdělení dívek do pěstounské péče, matka zasáhla s tím, že to si je radši vezme.

Dívky mají po celou dobu stejnou sociální pracovníci OSPOD, která je s matkou dívek v úzkém kontaktu, velmi ji podporuje a pomáhá jí.

Dívky se adaptovaly dobře, dá se říct, že nic jiného, než ústavní výchovu neznaly.

Rodičům nebylo vyměřeno výživné – nebylo z čeho vyměřovat.

Osobní anamnézy

Ema: V létě byla na pobytu u matky na ubytovně, zde si dívku vyhlédli sousedé, kteří prý jsou příbuzní. Projevili zájem vzít si Emu do pěstounské péče. Ema byla u potencionálních pěstounů od října do února na zkušební dobu, zda jim bude dána do pěstounské péče. Což se povedlo, v únoru tuto pěstounskou péči soud schválil.

Míša: Míša byla od října do února na zkoušku u matky na prodlouženém pobytu. Vše vypadalo v pořádku, soud schválil, že zde zůstane nastálo.

Simona: Simona už chodila do potencionální pěstounské rodiny, kde se jí moc líbilo. Byly to návštěvy plné zážitků a dárečků. Ale potkávala matku a Míšu u školy, chtěla tedy k matce. Tam vydržela zhruba měsíc a chtěla zpět do dětského domova s tím, že u mámy nemá sladkosti a nechodí ven. Chyběl jí komfort dětského domova, který jí matka vzhledem ke své finanční situaci nemůže nabídnout. Po návratu do dětského domova od matky začala opět jezdit k potencionálním pěstounům. Avšak po týdenním pobytu o jarních prázdninách, kdy dívce pěstouni, z důvodu nemoci, nemohli nabídnout zážitky, na které zde byla dívka zvyklá, už tam nechce. Nyní potkává ve škole sestru, která se Simoně chlubí, že si může jít po škole něco dobrého koupit, dostala peníze od matky. Tudíž aktuálně chce Simona opět k matce, aby tuto možnost měla také. Matka se jí ovšem po jejím dobrovolném odchodu neozývá.

6 Rozhovor s vybranými dětmi

Z mé zkušenosti děti z dětských domovů nemají téměř možnost zažít si pozornost dospělého jen pro sebe. I když si vychovatel udělá čas na individuální povídání, tak stejně pořád některé z ostatních dětí přichází a dožaduje se pozornosti. Když jsem měla příležitost například cestou k lékaři být pouze s tím jedním daným dítětem, povídat si s ním nebo zajít na něco dobrého, tak byt' mohlo jít o raubíře, najednou byl jiný a bylo na něm vidět, jak je to pro něj výjimečné.

Stejně to bylo při mém kvalitativním šetření. Ač jsem to byla já, kdo od dětí potřeboval pomoc a spolupráci, musím podotknout, vždy jsem měla z každého dojem, že to dělá rád. Pro mě z toho hlavně vyplynul závěr, že jsem si myslela, jak děti znám. Při jejich odpovědích jsem byla často překvapená. Nejen tím, jak a co odpovídaly, také jakým stylem hovořily. Přišlo mi, že najednou mluvím s úplně jiným dítětem. Mluvily vážně a k věci jakoby se i z tohoto tématu rády vypovídaly.

Účelem kvalitativního šetření je zaměření se, jak děti v dětském domově vnímají své vychovatele. Každý jednotlivec si přináší do své skupiny své osobní zkušenosti, svoji osobnost, své návyky a zvyklosti. Skupina se v průběhu roku proměňuje, což je pro osoby přítomné ve skupině velmi náročné z důvodu vytváření stabilního soužití.

Předmětem zájmu bylo zjištění emočního rozpoložení (pocitů) dětí při pobytu v dětském domově. Jak děti v dětském domově vnímají s nimi spolupracující vychovatele. Jaké mají vzpomínky a pocity na příchod do dětského domova, která osoba z pomáhajících profesí i mimo ně je emočně podporovala. Zda jejich vnímání bylo ovlivněno prožitím negativních zkušeností a do jaké míry. A co by změnily, kdyby měly možnost změn.

Pro kvalitativní výzkum jsem zvolila techniku individuálního rozhovoru pomocí polostrukturovaného dotazování.

V knize Kvalitativní výzkum Hendl (2005) uvádí, že se jedná o určitou střední cestu, jež se vymezuje cílem, danou osnovou a flexibilitou v průběhu postupu při dosažení informací. „Předpokládá se, že identické stimuly pro všechny respondenty umožní dobře porovnat odpovědi mezi jednotlivými respondenty. Analýza dat získaných pomocí přísně strukturovaného dotazování s uzavřenými otázkami je proto – na rozdíl od nestrukturovaného dotazování – jednodušší. V krátkém čase lze získat mnoho odpovědí od řady osob.“⁵⁵

Jedním z rizik, které tento kvalitativní výzkum nabízí je legislativní ukotvení, a to zejména zpracování osobních údajů respondentů podle zákona č. 110/2019 Sb.⁵⁶

⁵⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum – Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2. s. 165.

⁵⁶ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-110>. (21. 1. 2024 13:53 hodin)

A zároveň o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů podle Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016.⁵⁷

Švaříček a Šed'ová (2007) ve své publikaci *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* uvádí, že v každém sociálně-vědním výzkumu je pravidlem obdržet souhlas od účastníků a dle povahy ho zdokumentovat.⁵⁸

Legislativa je ukotvena v Informovaném souhlasu, který byl vyhotoven pro respondenty a jejich zákonné zástupce a následně účastníkům vysvětlena.

Respondenti⁵⁹ v době rozhovoru pobývali minimálně rok a půl ve stejném dětském domově. Každý respondent se liší v počtu přeřazení na jinou rodinnou skupinu. Nicméně, lze se věrohodně opírat o výpovědi respondentů, neboť výpomoc vychovatelů z jiné skupiny je součástí pracovního režimu organizace.

⁵⁷ <https://www.zakonyprolidi.cz/pravo/eu/dokument?celex=32016R0679>. (21. 1. 2024 14:38 hodin)

⁵⁸ ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEDOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0. s. 46.

⁵⁹ Výběr respondentů byl nepřímo závislý na pobytu, který měl být delší než 6 měsíců s předpokladem objektivnějších odpovědí pro výzkumné šetření

7 Vyhodnocení rozhovorů

Zkušenosti dětí, které nasbíraly před i v průběhu změny lokace z domova do nového místa, jsou nepřímo závislé na podmínkách a okolnostech, které tyto děti zažívají při umístění do dětského domova. Podporuje to výpověď prvního respondenta: „Prostě u mě neuvěřitelný, že jsem tohle dokázal v mojí mysli, si říct, že jdu domů⁶⁰, a že se sem těším. Něco neuvěřitelného, nikdy jsem se netěšil domů, nikdy. Vždycky jsem se snažil být ve škole co nejdéle, i když mi nešla, i když jsem jí nenáviděl.“. Dalším důležitým poznatkem, který se objevuje v rozhovorech účastníků, je vnitřní porovnání jejich pocitů, které souvisely s životem před změnou, a aktuální situací, ve které se nacházejí. Zda místo, kde se nachází, vnímají jako domov, nebo je to pouze místo na přespání. Z výzkumu vyplývá, že dětský domov jim dodává pocit jistoty.⁶¹ Ten je zároveň ovlivněn individualitou a osobními pocity ke každému vychovateli. „Záleží na tom, se kterou, kdo to je.“, jak uvedl jeden z respondentů. K tomu lze připojit odpověď dalšího respondenta, který to vnímá následovně: „Všichni se liší úplně vším.“

Profese vychovatele je složitá a pohybuje se v pohyblivé zóně různých specializací, které je nutno použít dle situace, místa, osoby. Jak je vidno i z odpovědí respondentů: „Pokud je ta situace, že by to tety nerozdýchaly, tak to neřeknu.“ Odpověď dalšího z respondentů: „Většinou je to dobrý, akorát v nějaký situaci je to takový, že moc nechápu.“ Respondenti se shodují na činnosti, kterou vnímají u vychovatelů a tím je zodpovědnost. Dokládám odpověďmi: “Vedou nás, abychom dozráli v pořádný dospěláky“; “Vidím bezpečnost o to dítě a starostlivost.“; „Musí být neustále v pozoru, protože se může něco stát a být v pozoru vůči informacím a stále v komunikaci s námi a dávat nám režim.“

Děti vnímají vychovatele jako osoby, které si přináší s sebou svoji jedinečnost a osobnost. V průběhu rozhovorů se objevilo, že ve všeobecné rovině se vyskytuje komunikační bariéra nejen na straně dětí, ale i na straně vychovatelů. Zlepšení komunikace by mohlo přispět například k vyššímu pocitu bezpečí v domově, omezení domněnek ze strany vychovatelů i ze strany dětí. Větší otevřenost v komunikaci by mohla vysvětlit některé úkony a činnosti, které vedou k dalším domněnkám o nedodržování pravidel, jak zmiňuje jeden z respondentů: „Třeba bych ještě chtěl, aby se nedělaly rozdíly mezi dětma. Když jsem chtěl jít s kamarádem ven, tak jsme mohli jít jen do šesti a stejně stará holka mohla do osmi. Byla tam teta, která tvrdí, že

⁶⁰ Domov R1 vnímal až po adaptaci na nové prostředí.

⁶¹ Zda se jistota opírá o zodpovědnost vychovatele z pozice profesionality či osobní účasti či jiné, není bohužel předmětem zjištění v tomto výzkumu.

rozdíly ne, a přitom to sama udělala.“ Účastníci se taktéž dotýkali tématu ohledně vhodnosti umístění dětí do jedné skupiny. Ale toto téma není v kompetenci vychovatele.

Cílem bylo zjistit, jak děti v dětském domově vnímají s nimi spolupracující vychovatele. Kvalitativním výzkumem za pomoci použití individuálních polostrukturovaných rozhovorů, kterých se zúčastnili tři respondenti z dětského domova.

Z výzkumu vyplynulo, že nelze jednoznačně určit, jak děti vychovatele vnímají. Každé z nich má na vychovatele své vlastní názory. Shodují se ale v interpretaci. Jejich odpovědi zní stejně: „Jak kdo.“, „Jak s kým.“, Jak který vychovatel.“ Nicméně společným ukazatelem je pocit jistoty bezpečí, který jim vychovatelé poskytují. Zjištěním se poukázalo na nedostatečnou komunikaci při vzájemných interakcích a neadekvátních reakcích vychovatelů vůči dětem.

8 Závěr

Vychovatelé v dětském domově mají jednu z nejdůležitějších a nejnáročnějších náplní práce, jaké si umíme u pomáhajících profesí představit. Skrývá mnoho různých oblastí, ve kterých své činnosti realizují. Očekává se od nich odpovědnost, multifunkčnost, bezúhonnost, profesionální dokonalost za předpokladu dokonalé pozitivní osobnosti. Primárně jejich úlohu spatřujeme v kontaktu s dětmi. Děti se svými unikátními životními příběhy jsou umístěny z různých důvodů v dětském domově. A je to právě vychovatel, který s nimi tráví hodně času. Čas her, zábavy, ale i běžných povinností a úkolů denního režimu, jako jsou návštěvy lékařů, školy, nákup ošacení, organizace kroužků a školních prázdnin. Pracovní náplní vychovatelů je i komunikace se zákonnými zástupci. To vše ovlivňuje interakce mezi dítětem a vychovatelem. Důvěra mezi dítětem a vychovatelem je velice důležitá a přispívá k hlubšímu poznávání dítěte a dobře zvoleným výchovným metodám. Sledováním názorů dětí, které považují nové místo za svůj domov, je klíčem k zjištění, jak vnímají svět okolo sebe.

Cílem mé práce bylo přiblížit chod jednoho dětského domova v České republice a představit vybrané děti, které v něm žijí. Cíl se podařilo naplnit představením příběhů vybraných dětí i chodem dětského domova. Na základě mých zkušeností konstatuji, dětský domov je velmi živý organismus a vše se často mění. V rodinách je v nejlepším případě matka a otec, kteří se s dítětem domluví. V tomto dětském domově je na jedno dítě pět vychovatelů plus sociální pracovníci a vedení domova. Ukazuje se, že je to mnohdy až devět lidí, často s odlišným názorem na dítě.

Život v dětském domově z pohledu dětí umístěných do ústavní péče je od pocitu bezpečí, stability, zázemí i domova, ale i umění jednat podle toho, který vychovatel slouží, až po pocity křivdy a nespravedlnosti.

Zdroje:

- BOWLBY, John; *Vazba, Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*; Praha Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.
- BUBLEOVÁ, Věduna; FRANTÍKOVÁ, Jana; VYSKOČIL, Filip; VÁVROVÁ, Alena; POKORNÁ, Pavla. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014. ISBN 978-80-87455-19-7.
- BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ; Lucie; VÁVROVÁ, Alena; FRANTÍKOVÁ, Jana; *Základní informace o náhradní rodinné péči*; Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011; ISBN 978-80-87455-01-2.
- BUBLEOVÁ, Věduna; VÁVROVÁ, Alena; VYSKOČIL, Filip; POKORNÁ, Pavla. *Základní informace o osvojení (adopci)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014. ISBN 978-80-87455-18-0.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum – Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HORT, Vladimír; HRDLIČKA, Michal; KOCOURKOVÁ, Jana; MALÁ Eva a kol.; *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-472-9.
- JÁNSKÝ, Pavel; *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*; Univerzita Hradec Králové: Gaudeamus, 2004; ISBN 80-7041-114-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-058-8.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1242-3.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 978-80-85850-08-7.
- MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7.
- NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012. ISBN 978-80-8613191-7.

SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015. ISBN 978-80-7395-955-5.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĎOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Internetové zdroje:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-401>

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-210>

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-110>

<https://www.zakonyprolidi.cz/pravoou/dokument?celex=32016R0679>

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-210>

<https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

<https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany>

https://dbuv.msmt.cz/charakteristika_zarizeni.pdf

https://cs.wikipedia.org/wiki/Újezdní_úřad

<https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite>

<https://mylaw.cz/clanek/ustavni-pece-v-cr-700>

<https://mapa.ditearodina.cz/kojenecke-ustavy.html>

<https://poradenství.npi.cz/dětské-domovy-se-školou>

Další zdroje:

Interní databáze dětského domova (anamnestická data ze spisů)